

Vliv finanční situace v rodině na sociální vyloučení žáka

Pavla Spisarová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla SPISAROVÁ**
Osobní číslo: **H118645**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vliv finanční situace v rodině na sociální vyloučení žáka**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- Obecné pojmenování a vymezení problému sociálního vyloučení žáka v návaznosti na finanční situaci v rodině
- Historický vývoj sociální exkluze v ČR v návaznosti na změny systému vzdělávání
- Srovnání dvou pohledů na sociální vyloučení žáka: z pohledu žáků ze sociálně slabších rodin versus žáků z finančně zajištěných rodin
- Výzkum s vybraným vzorkem populace - žáci a studenti základních a středních škol, doplněno o postoje učitelé a rodičů
- Důsledky sociálního vyloučení žáka pro jeho další život - osobní i pracovní

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Bakošová, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc. Bratislava: FF UK, 2005**
Balabánová, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. Praha: Socioklub
Mareš, P. Sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 1.Vyd.
Vágnerová M., Psychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004, 3.vyd.
Vzdělávací program Jeden svět na školách
Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2009.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Pišková

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

PAVLA SPISAROVA

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14.2.2014

PAVLA SPISAROVA

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpisy vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Opírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato práce pojednává o problematice sociálního vyloučení dítěte v rámci školního kolektivu v návaznosti na finanční situaci v jeho rodině. Vymezuje jednotlivé pojmy jako je rodina a její funkce s důrazem na komplexní výchovu a rozvoj jedince, sociální status dítěte a socioekonomický status rodiny. Věnuje se tématu vzdělávání a roli dítěte v rámci školního kolektivu. Dále se věnuje tématu sociálního vyloučení, jeho důsledky jako je šikana a další sociálně patologické jevy. V praktické části odpovídá na otázku, zda a jakým způsobem může špatná finanční situace rodiny ovlivnit postavení dítěte v kolektivu vrstevníků.

Klíčová slova:

Sociální vyloučení, rodina, výchova, vzdělávání, rodičovský vzor, socioekonomický status, šikana, sociálně patologické jevy

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with social exclusion issues of children from school society as a follow-up to financial situation in their families. It defines particular terms such as family and its intent with emphasis on comprehensive education and individual development, social status of a child and socioeconomic status of family. It is devoted to theme of schooling and the role of child in school collective. The last theme is subject of social exclusion itself, its consequences like bullying and other societal pathological phenomenons. Practical part responds the question whether and how can poor financial family situation influence position of child in fellowship of coevals.

Keywords:

Social exclusion, family, education, school education, parent's exemplar, socio-economic status, bullying, societal pathological phenomenons

Dovolte mi na tomto místě poděkovat PhDr. Aleně Plškové za vedení, podnětné připomínky, cenné rady, mimořádný a vlídný přístup, který mi poskytla při vedení mé bakalářské práce.

Velké poděkování také patří mým nejbližším - rodičům a budoucímu manželovi, kteří mi poskytli velkou motivaci, podporu a pomoc.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Pavla Spisarová

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 RODINA	10
1.1 VYMEZENÍ POJMU RODINY A OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	10
1.2 TYPY RODINY	11
1.3 FUNKCE RODINY	12
1.4 RODINY V ČR A JEJICH SOCIOEKONOMICKÝ STATUS.....	14
2 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ.....	16
2.1 VÝCHOVA V RODINĚ	16
2.2 ŠKOLA JAKO VÝCHOVNÁ A VZDĚLÁVACÍ INSTITUTE	18
2.3 VÝCHOVA PŘI MIMOŠKOLNÍCH AKTIVITÁCH.....	20
3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ VE ŠKOLNÍM KOLEKTIVU	21
3.1 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA	21
3.2 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ V RÁMCI ŠKOLNÍ TŘÍDY	22
4 ŠIKANA JAKO DŮSLEDEK SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ.....	24
4.1 ŠIKANA – VYMEZENÍ POJMU A PŘÍČINY VZNIKU.....	24
4.2 STÁDIA ŠIKANY	26
4.3 CHARAKTERISTIKA AGRESORA A OBĚTI.....	27
4.4 DŮSLEDKY ŠIKANY	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 VÝZKUM SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ.....	33
5.1 CÍLE, METODY VÝZKUMU A FORMULACE HYPOTÉZ	33
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	34
5.3 VLASTNÍ VÝZKUM	35
5.4 ANALÝZA A PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
SEZNAM GRAFŮ	59
SEZNAM PŘÍLOH	60

ÚVOD

Rodina a škola jsou základními pilíři pro vzdělávání, výchovu a nastavení mravních pravidel pro každého jedince. Člověk již od raného dětství přejímá názory svých rodičů, jejich zvyky, způsob komunikace či případného řešení problémů. Stejně důležitým je i školní prostředí, kde jedinec zvyšuje svou vzdělanost a rozvíjí sociální vazby a své postavení v komunitě mimo rodinu. Proto je nutné, aby spolu tyto dvě složky života kooperovaly a navzájem se doplňovaly, přičemž rodině nelze upřít prioritní postavení, protože předává dítěti vzor ve všech aspektech jeho života.

Dnešní moderní společnost je rychlá, konzumní a stává se pravidlem, že lidé nejsou hodnoceni podle míry vzdělanosti či jisté sociální inteligence, ale dle velikosti majetku či výše bankovního konta. Byť je to smutné, peníze vládnu světu. Tato skutečnost je pak přenášena na dítě, které ji zrcadlí ve svém chování a přístupu k ostatním členům komunity. Jistě, není možné házet všechny do jednoho pytle. Jsou lidé, kteří dávají přednost právě hodnotám duševním. Otázkou však zůstává, zda tímto případným striktním stylem výchovy svého potomka v rámci sociálních vztahů trochu neznevýchodí. Proto není možné tyto skutečnosti posuzovat jen jako černou a bílou. Ideální stav je někde v půli. Je důležité si také uvědomit, že díky dobrému finančnímu zajištění rodiny má dítě lepší možnosti na kvalitnější vzdělání, může navštěvovat mimoškolní aktivity rozvíjející jeho schopnosti nebo studovat v zahraničí, kde načerpá tolik ceněnou, v dnešní době již nezbytnou, znalost cizího jazyka.

Stejně tak ale dítě potřebuje získat právě výše uvedenou sociální inteligenci či schopnost empatie, která mu umožní stát se platným a zdravě sebevědomým členem společnosti. Není-li v této oblasti rovnováha, mohou se u jedince rozvíjet nesprávné představy o fungování společnosti, které často vedou k poruchám osobnosti nebo k patologickému chování. Pravidelně nás média informují o šikaně ve školních lavicích, a to psychické i fyzické. Není výjimkou, že se agresorem či manipulátorem stává právě dítě zahrnuté hmotnými statky, ale s naprostou neschopností empatie. Obětí šikany pak je většinou dítě z chudé rodiny, které neoplývá značkovým oblečením či mobilním telefonem dle poslední módy a lehce se tak stane objektem negativního zájmu kolektivu.

Cílem této práce je zjistit, zda nepříznivá finanční situace v rodině může ovlivnit život jedince v rámci školního kolektivu natolik, že dojde k sociálnímu vyloučení, případně i šikaně.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

„První, co člověk v životě najde, poslední, za čím natáhne ruku, nejcennější, co v životě má, je rodina.“
Adolph Looping

Existuje mnoho definic pojmu rodina. Některé vymezují rodinu pouze jako rodiče a děti, a to i adoptované. Dalším pohledem je rodina vnímána jako skupina, případně skupiny osob, které jsou navzájem provázány jak pokrevně, tak i historicky. Zajímavý je i názor, že: *„V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“* (Matoušek, 2003, s.187)

1.1 Vymezení pojmu rodiny a obecná charakteristika

Jak jsem uvedla výše, existuje velké množství definic pojmu rodina. Jinak by nám tento pojem vyložil právník, sociolog, psycholog či ekonom. Pro tuto práci je však nejdůležitější pohled sociologicko – psychologický, kde jej dle mého názoru nejlépe vysvětluje J.Odehnal: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.“* (1984, s. 115 in Výrost, Slaměník, 1998, s. 304). Tím jasně stanovuje funkci, kterou by rodina měla vůči dítěti plnit. V rodině nepřetržitě probíhá proces socializace, kdy dítě podléhá jisté formě nápodoby.

Velmi zajímavý je fakt, že v právní oblasti není tento pojem jasně definován, tak jak tomu je v jiných státech. I po změně občanského zákoníku, který je v platnosti od 1. 1. 2014 je zde pouze uvedeno, že: *„rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,“* (zákon č. 89/2012 Sb., § 3 odst. 2 písm. b). Nicméně stále vychází z principu, že jedním z nejdůležitějších úkolů manželství je založení rodiny a používá pak pojmů „rodinné společenství“ či „rodinné soužití“.

Bez ohledu na definice pojmů můžeme říci, že rodina je základním a nejdůležitějším článkem společnosti. Úkolem a cílem dospělých členů rodiny by měla být řádná výchova dítěte. Je velmi důležité si uvědomit, že již malé dítě velmi často napodobuje vše, co v rodině slyší a vidí. V této „nápodobě“ pak pokračuje i celý další svůj život, i když to dělá zřejmě nevědomky. Rodina předává dítěti vzor...Vzor pro jeho postoje, cítění, mravní chování, emoční inteligenci, finanční gramotnost, empatii a vztah k ostatním členům společnosti. Proto by si každý z nás měl zodpovědně uvědomit váhu svého rozhodnutí stát se rodičem.

1.2 Typy rodiny

Rodiny můžeme dělit na typy dle různých měřítek. Matoušek se ve svém Slovníku sociální práce zabývá dělením rodiny na nukleární – tedy ta, která je spojena krevním svazkem či adoptí, zjednodušeně se jedná o rodiče a jejich děti, které spolu trvale žijí. Pod pojmem rozšířená rodina pak specifikoval to společenství, které zahrnuje nejen rodinu nukleární, ale i další členy jako prarodiče, tety, strýce, sestřenice, bratrance atd...(Matoušek, 2003, s. 24)

Máchová toto členění doplňuje o pojem rodina orientační a prokreační (reprodukční). Pod rodinou orientační tak rozumíme tu rodinu, ze které pocházíme (ve které jsme se narodili), rodinou prokreační pak označujeme rodinu, kterou sami založíme. (Machová, 1974, s. 49)

Z historického hlediska můžeme rodinu dělit na tradiční a moderní. Tradiční rodina naplňovala základní požadavky tehdejší společnosti. Jako nezbytná nutnost pro založení rodiny bylo uzavření sňatku. Pokud se tedy dítě narodilo nesezdanému páru, pohlížela na ně komunita skrz prsty. Tradiční rodina byla založena na nerovnoměrném rozložení kompetencí muže a ženy. Muž zde plnil roli „živitele“ rodiny, on byl tím, kdo rozhodoval o zásadních věcech v rodině. Na druhou stranu se však minimálním způsobem podílel na výchově dětí, což zase patřilo k výsadám ženy.

Oproti tomu v moderní rodině nejsou role muže a ženy takto striktně rozděleny. Ženy pracují na své kariéře stejným způsobem jako muži a je snaha podílet se na výchově dětí společně. Negativní stránkou věci však je nedostatek času, chybějící komunikace a čas nejen na dítě, ale i na partnera. Důsledkem je pak vyšší rozvodovost, více svobodných matek a zástupců „single“ života.

V návaznosti na historické členění bych zde ráda uvedla další typy rodiny - úplná a neúplná. Jak už z názvu vyplývá, jedná se o definice dle složení rodiny. Monogamická párová rodina je tedy úplná, většinou patriarchální. Neúplná rodina se stala záležitostí většinou matek, které po rozvodu či rozchodu s partnerem přebírají výchovnou roli i za otce dítěte.

1.3 Funkce rodiny

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79)

Dle Krause tedy můžeme funkce rodiny členit:

a) **Biologicko – reprodukční funkce**

Tato funkce je důležitá pro společnost jako celek, ale i pro samotnou rodinu. Jedná se o vytvoření nové generace, které budou předávány ty správné vzory. Samozřejmě je nutné vytvořit jí dobré podmínky pro život.

"Existenci rodiny je také společensky a kulturně regulována sexualita. Demografický vývoj společnosti má též celou řadu sociálně – pedagogických souvislostí. Počet dětí, které využívají vzdělávací a výchovná zařízení, a jejich charakteristiky vytvářejí specifické požadavky na oblast institucionální výchovy a péče o volný čas dětí a mládeže." (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79)

b) **Sociálně – ekonomická funkce**

Dobře fungující ekonomická funkce rodiny je velmi důležitým prvkem. Jednotlivým členům rodiny zajišťuje dostatečné prostředky nejen pro základní životní potřeby, jako je bydlení a strava, ale pomáhá uspokojovat další potřeby jako je trávení volného času, kultura či další vzdělávání. Správné fungování sociálně – ekonomické funkce pak může neblaze ovlivnit například nezaměstnanost či nepromyšlené zvyšování nákladů v souvislosti s konzumním způsobem života. Rodina jako taková se tak stává spotřebitelem a významným způsobem ovlivňuje trh. Je jistě správné, pokud rodina společně rozhoduje o využití financí a navzájem

tak kooperuje při důležitých ekonomických rozhodnutích. Tato funkce je především výsadou rodičů.

c) Ochranná funkce

Ochranná funkce je velmi významná. Rodiče by dětem měli zajišťovat ochranu před negativními vlivy společnosti a případně před sociálně – patologickými jevy. Velkou roli zde hraje vzájemná komunikace mezi jednotlivými členy. Slouží také k zajištění základních potřeb, rodiče se mají o své děti starat, zajistit jim kvalitní životní podmínky pro život, vzdělání a osobní i tělesný rozvoj.

d) Sociálně – výchovná funkce

"Socializací v rodině rozumíme především proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesů: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje také svou vůli, své zájmy, přání, orientace. Rodinná socializace je v rozhodující míře nejen prostorem pro socializaci dítěte a v převážné míře také dalších členů rodiny, ale je také modelem pro osvojování sociálních rolí muže a ženy, otce a matky, a tak se promítá do budoucí reprodukční rodiny dětí." (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80 - 82)

Z výše uvedeného se dá tedy vyvodit, že rodiče vlastně připravují své dítě pro vstup do praktického života. Je důležité si uvědomit, že rodiče a širší rodina opravdu vnáší do života dítěte velmi důležitý vzor chování, které pak dítě přenáší dál a přidává k nim své vlastní zkušenosti a přání.

e) **Rekreační, relaxační a „zábavná“ funkce**

Tato funkce ukazuje na potřebu odpočinku a relaxace nikoliv pouze společnou se všemi členy rodiny, ale i každého jedince zvlášť. Každý z nás potřebuje „dobít baterky“ jiným způsobem. Někdo preferuje sportovní vyžití, jiný četbu a kulturu. U dětí je tato potřeba spojena s regenerací a psychickým odpočinkem, navíc je posílena o vznik nových sociálních vazeb s jinými dětmi – například v případě kolektivních sportů. Může také docházet k rozvoji jedince mimo školu – například pokud dítě navštěvuje základní uměleckou školu nebo kurzy cizího jazyka.

f) **Emocionální funkce**

Emocionální funkce je v rámci rodiny naprosto nenahraditelná. Rodina (rodiče) poskytuje dítěti pocit bezpečí, zázemí a jistoty, tedy záležitosti, které nemůže vytvořit žádná jiná instituce či kolektiv. Opět se zde vracíme k faktu, že rodina dává dítěti vzor a to i po stránce emocionální. Tedy, pokud budeme v dítěti od útlého věku rozvíjet emoční inteligenci a správné životní hodnoty, posilujeme tak i kvalitu další generace. (Kraus, 2008, s. 83)

1.4 Rodiny v ČR a jejich socioekonomický status

Socioekonomický status lze specifikovat jako společenské a hospodářské postavení rodiny v rámci společnosti. Existuje mnoho teorií stratifikace většinou v návaznosti na historický vývoj společnosti. Obecně by měl socioekonomický status vypovídat o následujících faktech, hovoříme zde o tzv. sociálních charakteristikách: jaký je čistý příjem rodiny, jaké je nejvyšší ukončené vzdělání jedinců, sociální postavení členů rodiny – tedy pracující, student, nezaměstnaný, důchodce..., postavení jednotlivých členů rodiny v zaměstnání a případě prestiž tohoto zaměstnání, vlastnictví věcí movitých i nemovitých. Na základě těchto informací jsem si stanovila svoji verzi rozdělení společnosti v České republice na tyto 3 socioekonomické skupiny:

- **„Horní společenská skupina“** – do této skupiny můžeme zahrnout rodiny podnikatelů, majitelů firem, samostatně pracujících odborníků či rodiny zaměstnanců vykonávajících prestižní povolání. Dalšími ukazateli jsou vlastnictví rodinného domu (domů) nejen v ČR, ale i v zahraničí, užívání tří a více automobilů (většinou dle počtu členů v domácnosti

s řidičským průkazem), dovolené v exotických lokalitách, naprostá finanční nezávislost, obliba v luxusních předmětech a oblečení.

- **„Střední společenská skupina“** – tato skupina je procentuálně nejvíce obsáhlá v rámci ČR. Jedná se o rodiny drobných živnostníků, odborníků střední úrovně, nižších státních zaměstnanců a úředníků. Žije v rodinném domě nebo jeho části, k dispozici 2 - 3 automobily. Dovolenu tráví v evropských či mimoevropských lokalitách. Jistá finanční svoboda, ale na základě promyšleného plánování, obliba ve značkovém oblečení.
- **„Dolní společenská skupina“** – zde hovoříme o rodinách, kde oba dva z rodičů pracují na dělnických pracovních pozicích. Členové této socioekonomické skupiny většinou žijí v bytech panelákového typu, menších rozměrů. K dispozici mají 1 – 2 automobily, dovolená většinou v tuzemsku nebo v levnějších lokalitách Evropy (Chorvatsko, Itálie). Finance jsou přesně směřovány na základní potřeby a další potřeby jsou až na druhém místě (zábava, kultura).

Samozřejmě jsou zde i společenské skupiny, které mají velmi malé procento zastoupení. Na pomyslném vrcholu stojí tzv. elitní skupina, kam patří majitelé nadnárodních společností a top manažeři v těchto typech firem. Na opačném konci pak jsou rodiny, kde jsou oba rodiče nezaměstnaní a rodina se tak ocitá téměř na hranici chudoby. (Čermáková, Maříková, 2000, s. 21)

Jak ale socioekonomický status rodiny souvisí s postojem dítěte ke vzdělání a jeho společenskou rolí v kolektivu vrstevníků? Je to vcelku jednoduché – vše záleží na výchově a na správném vedení dítěte. A to nejen v rámci rodiny, ale i ve školních a mimoškolních zařízeních.

2 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ

Průcha definuje výchovu jako proces záměrného působení na osobnost jedince tak, aby bylo dosaženo pozitivních změn v jeho vývoji. Různá pojetí výchovy byla ovlivněna sociologickými a kulturními podmínkami, odlišnými koncepcemi pojetí člověka, akcentem jednotlivých stránek výchovného procesu. (Průcha, 2003, s. 277)

Podle Čápa „...znamená způsob výchovy celkovou interakci a komunikaci dospělých s dítětem. Projevuje se používáním výchovných prostředků, metod a postupů a tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělých. Způsob výchovy podstatně ovlivňuje vývoj a formování dětské osobnosti.“ (Čáp in Svobodová., Mahelová, 2007, s. 60)

2.1 Výchova v rodině

Každého z nás provází výchova po celý život. Již od útlého věku jsme vychováváni našimi rodiči, v dospělosti pak přebíráme roli vychovatele my vůči svým dětem. Dle Kopřivy a kol. rozlišujeme tři základní typy výchovy:

1. **Autoritativní styl výchovy** – vychovatel zde vystupuje z pozice silnějšího, nadřazenějšího. Výchova probíhá formou příkazů a zákazu, ignoruje potřeby vychovávaného. Dítě má malý prostor pro samostatnou iniciativu a vlastní rozvoj.
2. **Liberální styl výchovy** – můžeme ho také označovat za anarchistický. Dítě nemá jasně stanovená pravidla a řád, případně nejsou nastavena pravidla žádná. Rodiče často nespolupracují v rámci výchovného procesu a dávají dítěti rozdílné podněty. Dochází ke zmatení dítěte, které neví jaké chování je správné a jaké naopak není.
3. **Demokratický styl výchovy** – jedná se o téměř ideální stav. Jsou respektovány veškeré potřeby jednotlivců za podpory nastavených pravidel. Tyto normy a určitý řád jsou pak platné pro všechny. (Kopřiva, Nováčková a kol., 2008, s. 258 - 260)

Domnívám se, že už není naprosto nutné zdůrazňovat, že největší vliv na výchovu dítěte má právě rodina, zejména rodiče. Proto je nezbytné, aby i rodiče měli správné mravní základy ze své nukleární rodiny a přenášeli tyto zkušenosti a poznatky na své vlastní potomky. Jedná se tedy o opakující se proces, do kterého vstupují nové podněty nezbytné pro realizaci jednotlivce v dnešním moderním světě.

Jedním z nejdůležitějších prvků výchovy se mi jeví vzájemná komunikace. Ta by se neměla omezit na pouhý dotaz: „Tak co bylo dnes ve škole?“, ale měla by vést k vzájemnému porozumění. Klenková definuje komunikaci: *„Komunikace (z lat. communication, které lze chápat ve významu spojování, sdělování, ale také přenos, společenství, participace) znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů“*. (Klenková, 2006, s. 25). Rodiče by se tedy měli vyhnout výchově pouze formou příkazů a zákazů (tedy autoritativnímu stylu výchovy), ale měli by věnovat velký důraz na navázání jistého partnerství se svým dítětem. Vybudovat vzájemnou empatii a slušnost v jednáních. *„Výchova není jen zasahování a náprava, když se dítě nechová správně. Jejím základem je vytváření podnětů pro zdravý tělesný i psychický vývoj, péče o dobré vztahy, záměrné a systematické učení dovednostem a vytváření návyků, stanovování hranic“* (Kopřiva a kol., 2005, s. 213).

Naučíme-li dítě umění komunikace v rámci rodiny, nebude mít problém využít tuto dovednost i v rámci školního či mimoškolního kolektivu. Nebude pro něj problematické vyjádřit své pocity a postoje (získá tak určitou asertivitu) a naučí se řešit případné problémy otevřeně a logicky. Správným krokem je také nastavit si s dítětem pravidla chování a trvat na jejich dodržování. Vštípit dítěti jakýsi řád, který sice bude vycházet z nadřazené pozice, ale bude sloužit k ochraně dítěte a k jeho dalšímu formování jako platného jedince společnosti.

Motivace je dalším účinným výchovným prvkem. Děti o sobě často pochybují a nejsou si jisti svým úspěchem. Proto je dobré motivovat, vyzdvihnout jejich kladné a silné stránky a pracovat na jejich rozvoji postupně, krok za krokem. Nekladme tedy na děti přehnané nároky, ale vedme je k tomu, co je baví a v čem jsou silní. Po čase se jistě objeví úspěch, který je pro dítě motivací pokračovat v dané činnosti a dosahovat dalších, dílčích úspěchů. Motivace se dá využít i v případě učení. Lidskou přirozeností je zvědavost. Pokud se zvědavé dítě setká s nepochopením své činnosti ze

strany rodičů, uzavře se do sebe a nemá snahu dále pokračovat. Naopak, bude-li ze strany svých blízkých podporováno, chváleno a případně i odměňováno, poroste v něm zájem o danou věc.

Rodičovský vzor. Ostatně jako téměř každý z nás, jsem v mládí vyslovila větu: „Nikdy se nebudu chovat jako mí rodiče“. Nyní již mohu přiznat, že jsem se mýlila. Je naprosto přirozené, že dítě přebírá způsoby chování, komunikace i řešení problémů, které vnímá ve své nukleární rodině. Rodiče by měli s dítětem i mezi sebou navzájem komunikovat a spolupracovat tak, aby toto chování odpovídalo stále a bez výjimky preferovanému (ideálně demokratickému) stylu výchovy. Dítě vnímá veškeré dění v rodině a to pozitivní i negativní. Aniž by si to samo uvědomovalo, učí se tak vlastně vzorce jednání pro budoucí situace ve svém životě. Zde vnímám určité úskalí nedůsledné výchovy a péče, které může dítě negativně ovlivnit pro celý život.

2.2 Škola jako výchovná a vzdělávací instituce

Škola se velmi významnou částí podílí na výchově dítěte. Vždy byla, je a bude základní výchovně - vzdělávací institucí. Její neopomenutelnou funkci v rámci společnosti vystihuje Průcha takto: *„Význam školy v životě společnosti dokládá i to, že její existence je zakotvena už na úrovni ústavy. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, stanovuje v článku 33, odstavec 1: Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.“* (Průcha, 2002, s. 388)

Škola poskytuje dítěti vzdělání, kterému předchází proces vzdělávání neboli edukace. Vzdělávání můžeme vymezit jako činnost, který směřuje k rozvoji vědomostí, dovedností a schopností jedince. *„Vzdělání se může vysvětlovat jako výsledek nebo konečný efekt procesu získávání vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností, rozvoje rozumové stránky osobnosti, jejího myšlení a paměti (tzn. Vzdělávání jako součást výchovy v širším slova smyslu).“* (Grecmanová, Urbanovská, Holoušová, 1998, s. 66)

Již Jan Amos Komenský definoval určité potřeby pro vzdělávání, například vlastní místnost pro výuku, využívání učebnic pro jednotlivé předměty, učitelé by měli mít jakýsi plán a poznámky, jak s učebnicemi pracovat. Ve své praxi také využíval tyto zásady výchovy:

- **Zásada názornosti** – důležitým faktorem je zde vlastní žákova zkušenost a přímé poznávání
- **Zásada systematickosti a soustavnosti** – postupné navazování učiva v jednotlivých předmětech, ale i vzájemně mezi nimi. Probíraná látka by měla navazovat na učivo předchozí i budoucí. Výuka by měla být soustavná a důsledná.
- **Zásada aktivity** – tato zásada vyjadřuje schopnost žáka používat získané znalosti v praxi
- **Zásada trvalosti** – vyjadřuje nutnost probranou látku opakovat a procvičovat
- **Zásada přiměřenosti** – vychovatel – učitel musí respektovat věk a inteligenci dítěte a neklást na něj nepřiměřené nároky s ohledem na výše uvedené (Komenský in Krejčí, 1948, s. 102 – 113)

Svým přístupem k výchově a vzdělávání předběhl dobu. Jeho zásadu systematickosti a soustavnosti či zásadu přiměřenosti můžeme v dnešním pojetí přirovnat k rámcovým a školním vzdělávacím programům. Nejen tímto tak položil základy pro moderní pedagogiku a je právem označován za učitele národů.

Na dítě má však vliv i působení školního prostředí a jeho role v rámci školního kolektivu. Dítě zde navazuje sociální vazby se svými vrstevníky a taktéž je určitým způsobem podřízeno jiné autoritě než té rodičovské, tedy pedagogům. Vágnerová ve své knize Psychologie školního dítěte uvedla zajímavou myšlenku: *„Rodiče školáka ztrácejí část své moci, kterou musejí přenechat škole jako instituci, konkrétně učiteli, jako jejímu představiteli. Ve vztahu ke škole se dokonce oni sami stávají podřízenými vyšší institucionální autoritě. Tato změna může vyvolávat pocity nejistoty, rivality a žárlivosti na učitele, obavy z nároků školy, tendenci dítě chránit apod.“* (Vágnerová, 1997, s. 38)

Ideálním stavem je, pokud výchova v rodině a škole vzájemně kooperují a doplňují se *„Geneticky je vznik moderní rodiny zaměřené na dítě spjat s expanzí školní docházky, a přestože se na školu postupně přesunula odpovědnost za profesní socializaci dítěte, snaží se rodiče nad školním životem svých dětí udržet maximální kontrolu. Právě školní výsledky totiž dnes rozhodují o životní dráze dětí. Řada empirických výzkumů přitom ukázala, že tyto výsledky nejsou zdaleka závislé jen na inteligenci žáka nebo na charakteristikách navštěvované školy. Školní úspěšnost do značné míry ovlivňuje právě rodina.“* (Rabušicová, 2004, s. 22)

2.3 Výchova při mimoškolních aktivitách

Mimoškolní aktivitu lze definovat jako zájmovou činnost dítěte mimo školu, která má ale vliv na rozvoj, výchovu a vzdělání dítěte. *„Zájmové činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci“* (Pávková, 2008, s. 96)

Dle Pávkové mají zájmové činnosti jiná specifika než školní výuka. Jsou založeny na dobrovolném rozhodování, větší individualitě a samostatnosti jedince. Dítě se realizuje v pro něj motivujícím prostředí a rozvíjí tak svoje schopnosti rychleji. Zájmové činnosti můžeme také rozdělit dle několika kritérií. Z pohledu pravidelnosti dělíme zájmové aktivity na činnosti spontánní, které nejsou nijak časově omezeny (od – do) a může se jich účastnit každý jedinec bez omezení. Zájmová činnost příležitostná není pravidelná, spíše jednorázová nebo cyklická. Slouží k odreagování či odpočinku. Oproti tomu zájmová činnost pravidelná se uskutečňuje v pravidelných intervalech a je pod vedením zkušeného vedoucího (pedagoga). U tohoto typu zájmové činnosti dochází úspěšněji k prohlubování vědomostí a posilování pozitivního vztahu k aktivitě. Zájmovou činnost můžeme také dělit dle oboru zaměření na:

- **Přírodovědné** – pěstuje v dítěti vztah k přírodě a její ochraně
- **Esteticko - výchovné (hudební, literární, výtvarné)** – rozvoj projevu a tvořivosti
- **Tělovýchovné (sportovní, turistické)** – posiluje v dítěti fyzickou a psychickou zdatnost
- **Společensko - vědní** – prohlubuje a zvyšuje v dítěti povědomí o současném a historickém společenském dění
- **Pracovně - technické** – zvyšuje manuální šikovnost a posiluje technické znalosti (Pávková, 2008. s. 98 – 103)

Další skutečností, kterou nemůžeme opomenout je, že při zájmových činnostech, pokud se tedy nejedná o činnost individuální, se dítě setkává se svými vrstevníky, i dětmi jiné věkové úrovně. Vymezuje tak svou pozici ve skupině a prochází dalším socializačním procesem.

3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ VE ŠKOLNÍM KOLEKTIVU

Toto téma je v posledních letech velmi diskutované a zejména ve spojitosti se zvyšujícím se počtem případů šikany, která je konečným důsledkem sociální vyloučení jednotlivce z kolektivu. Vzhledem k tomu, že pocházím z „učitelské“ rodiny, slyšela jsem již nespočet příběhů o dětech, které jsou svými spolužáky vyloučeni na samotný okraj školní skupiny. Důvody tohoto počínání jsou většinou stejné. Vyloučené dítě nezapadá do té správné „škatulky“, prostě je něčím odlišné. Nejedná se jen o příslušnost k jiné etnické skupině, fyzický handicap nebo jen obyčejné „podivínství“. Dnešní děti pohlíží na své vrstevníky i z hlediska finanční situace v rodinách. Oblíbený a trendy je ten, kdo nosí značkové oblečení dle poslední módy či vlastní mobilní telefon s jablkem ve znaku. Ten, kdo s rodiči jezdí 4krát ročně na dovolenou. Ten, kdo však se svými rodiči tráví čas pouze na dovolené...

3.1 Školní třída jako sociální skupina

Škola má pro dítě velký význam a to nejen po stránce vzdělávání. *„Z hlediska sociální psychologie bývá školní třída chápána jako sociální skupina, kde vztahy a činnosti jsou převážně orientovány úkolově, tj. jsou podřízeny postupnému osvojování učiva a dalším úkolům. Rozhodující roli má učitel, který prezentuje výchovně vzdělávací cíle, který žáky kontroluje a hodnotí a který orientuje a motivuje nejbližší „zónu vývoje žáků. Dochází v ní k vytváření struktury interpersonálních vztahů, ke vzniku a utváření podskupin, kde se více či méně rozvíjí spolupráce a soutěživost.“* (Dvořáková, 2000, s. 123)

Školní třída umožňuje dítěti rozvinout jeho komunikační schopnosti a může mu pomoci k ujasnění určitých životních postojů a názorů. Jedinec se zde setkává s mnoha různorodými typy osobností, naučí se s nimi komunikovat, naslouchat jim, v opačném případě i vyjádřit svůj odlišný postoj. *„Učí se prosazovat určitý názor a také ho korigovat, řešit konflikty, diskutovat, argumentovat, vyjednávat, seznámit se s hlediskem druhého, hledat kompromis, bránit se, vyrovnávat se i s nespravedlností a nezdarem.“* (Čáp, Mareš, 2001, s. 278 – 279)

Dítě navazuje sociální vztahy s dalšími vrstevníky a není výjimkou, že právě ve školní třídě vzniknou ta nejpevnější přátelství. Jako v každé malé skupině, tak i ve školní třídě se tvoří určité podskupiny, můžeme je nazývat spolkem nebo partou. *„Spolužáci, vrstevníci získávají pro dítě značný význam, vytvářejí se kamarádské i přátelské vztahy, ale také vztahy charakterizované antipatií, soupeřením, agresivitou. Dítě se učí různým formám sociální interakce a komunikace s různými lidmi – členy rodiny, učiteli, spolužáky.“* (Čáp, Mareš, 2001, s. 229)

Většina jedinců inklinuje k tomu, aby se stala členem této podskupiny, která je vedena silným, sebevědomým jedincem. Vytváří se tak vztahy založené na jisté nadřizenosti a podřizenosti jednotlivých členů. Vůdce stanovuje „normy“ a zvyšuje tlak na členy skupiny, aby je přijali za své. Tomuto jevu říkáme skupinový konformismus. *„Potřeba být přijímán, patřit do skupiny, je velmi silná a skupina si často vytvoří svůj zvláštní styl chování, který je nutno zachovávat jako znak členství v ní.“* (Fontana, 1997, s. 286 – 287)

3.2 Sociální vyloučení v rámci školní třídy

Sociální vyloučení čili sociální exkluze se velmi často definuje jako: *„...proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.“* (Brož, Kinlová, Toušek, 2007, s. 6-7)

Pokud dojde k sociálnímu vyloučení ve školním prostředí, situace je velmi podobná. Průběh sociálního vyloučení bývá ve všech případech stejný. Neoblíbený spolužák se postupně stává terčem posměchu pro svůj handicap. *„Každá významnější odlišnost dítěte od vrstevníků upoutává pozornost dětí a projevuje se ve vztahu k onomu dítěti (zdrojem posměchu bývají děti nápadně silné či neobratné, děti odlišující se barvou pleti či nápadnější vadou tělesnou, bývají vyřazování z dětského kolektivu, z dětských her apod.).“* (Čáp, Čechová, Rozsypalová, 1992, s. 122)

Dochází k odtržení od skupiny – sám se vyhýbá možným konfliktům a ustupuje do pozadí. Distančuje se od skupiny, následuje společenská izolace, uzavře se do sebe. Paradoxně tím ještě více zvýší „zájem“ o svou osobu. Agresory se stávají členové skupiny pod vedením vůdce – pseudoagresora.

„Skupina se může stát pro děti natolik důležitou, že se v zájmu přizpůsobení skupinovým normám vzdají dosud niterně zastávaných přesvědčení a způsobu chování. Přitom se mohou značnou měrou odcizit svým rodičům, učitelům i dalším lidem. To platí zvláště v průběhu dospívání, kdy dítě usiluje o identitu dospělého a záleží mu především na přijetí vrstevnickou skupinou. Platí to nicméně i o mladších dětech, a to vlastně od chvíle, kdy si poprvé uvědomí sociální přítomnost druhých dětí

a moc, kterou tyto děti nad nimi mají.“ (Fontana, 1997, s. 300) Celý tento jev může vyvrcholit projevy šikany, která je v současném školství jedním z největších problémů. Více se tomuto tématu budu věnovat v kapitole 4.

4 ŠIKANA JAKO DŮSLEDEK SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

Jak jsem uvedla v předchozí kapitole, vyvrcholením sociálního vyloučení jedince může být šikana ze strany jeho vrstevníků. Je určitě důležité vnímat sociální vyloučení, které začíná právě ve školních lavicích, i z pohledu celoživotního dopadu na jedince. Oběť sociálního vyloučení či šikany může mít dlouhodobé problémy se sebevědomím, sebeúctou a přijetím sebe sama. Mohou se projevit skryté poruchy osobnosti či deprese. Naopak u agresora velmi často dochází k rozvoji dalších sociálně patologických jevů. *„Jaké jevy jsou označovány za patologické nebo deviantní, se podle doby a kultury liší. Vedle kriminality, sebevražd, alkoholismu, prostituce a nezaměstnanosti se jako p. s. na počátku století označovala i homosexualita nebo obtížně definovatelné chuligánství.“* (Jandourek, 2001, s. 183)

4.1 Šikana – vymezení pojmu a příčiny vzniku

„Šikana pochází z francouzského slova „chicane“ – což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na literě předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nenechávají je pro nic za nic čekat atd.“ (Říčan, 1995, s. 25).

Psychiatr a psychoanalytik Petr Příhoda zavedl do odborné literatury jako první v České republice pojem šikana. A to ve spojitosti s patologickým chováním vojáků (známe dělení na „bažanty“ a „mazáky“).

Proč ale šikana vzniká? Máme hledat příčiny v rodině či jedinci jako takovém? Osobně se domnívám, že na rychlém rozvoji šikany se velmi podílí dnešní hektický styl života. Rodiče nemají na děti tolik času jako dříve a to „díky“ tlaku na finanční zajištění rodiny a potřebě budování vlastní kariéry. Dítě, které nemá správnou výchovu, se stává citově chladným. Pokud je při kázeňských prohřešcích pouze fyzicky trestáno bez jakéhokoli pokusu o komunikaci, vzrůstá v něm pocit osamocení, neschopnost empatie a v některých případech i touha vybití si agrese původně namířenou vůči rodičům na někom jiném.

Měli bychom si uvědomit, že šikana se stala celospolečenským problémem, který můžeme sledovat již v předškolních zařízeních. Není výjimkou, že prvotní projevy najdeme u dětí ve věku 3 - 4 let, které si teprve začínají uvědomovat sílu své individuality. „Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“ (Říčan, 1995, s. 26).

Charakteristika šikany:

- **Záměrnost jednání** – jasný úmysl v jednání, které má protějšku ublížit fyzicky, psychicky či kombinovaně
- **Nerovnocenné postavení agresora a oběti** - agresor svou silou převažuje nad obětí, někdy i více agresorů
- **Určitá pravidelnost a opakující se chování** – za šikanu se považují incidenty, které nejsou jednorázové, ale ty, které se s určitou pravidelností opakují
- **Samoučelnost agrese** – šikanující nemá jasný cíl, kterého chce svým chováním dosáhnout (Šikana, © 2014)

Právě nerovnocenné postavení aktérů šikany je rozhodujícím měřítkem. Jak uvádí Mühlpachr a Vavřík: „Za šikanování je považována systematická agrese, která je zpravidla opakovaná a dopouští se jí jednotlivci či skupina vůči jinému jednotlivci či skupině. Podstatné přitom je, že se nejedná o střetnutí rovnocenných partnerů v konfliktu, ale že oběť šikanování je vůči útočníkovi prakticky bezbranná.“ (Mühlpachr, Vavřík, 2010, s. 108)

Přímé a nepřímé známky šikany u dítěte

U jedince můžeme sledovat přímé a nepřímé známky šikany. Přímé známky jsou viditelné na první pohled a měly by pedagoga upozornit na tento patologický jev v komunitě. Právě pedagog je tou osobou, která ve většině případů šikanu jako první zaznamená.

Přímé známky šikany můžeme dle Říčana vymežit takto:

- **Posměch** – urážky, ponižování, zesměšňování, nepatřičné vtipy a chování na osobu oběti
- **Kritika vůči dítěti** – arogance, nepřátelství
- **Příkazy od spolužáků** – oběť se musí podřídit a splnit požadavky degradující jeho osobnost
- **Bití, strkání, kopání** – oběť toto chování neoplácí
- **Rvačky** – zde se projeví naprostá nerovnocennost mezi agresorem a obětí (Říčan, 1995, s. 25-26)

Nepřímé známky šikany pak nejsou na první pohled patrné, ale poukazují na špatný psychický (někdy i fyzický) stav dítěte. Mezi nepřímé známky patří osamělost, sociální vyloučení a nepřítomnost kamarádkých vztahů, vyhledávání přítomnosti učitele, zhoršení školního prospěchu, dítě je smutné až depresivní, školní pomůcky i oblečení jsou špinavé i potrhané, dítěti se na těle vyskytují podlitiny, modřiny, šrámy. (Říčan, 1995, s. 46). Toto chování může sledovat nejen pedagog, ale podobné projevy jsou u dítěte patrné i v domácím prostředí, u rodiny.

4.2 Stádia šikany

Dle Koláře má šikana 5 stádií, které uvedl takto: „*Snaha léčit celé skupiny zasažené „virem“ šikanování mě přivedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stádia totiž vyžadují odlišné způsoby zásahů.*“ (Kolář, 2001, s. 35). Jednotlivá stádia pak můžeme popsat takto:

1. První stádium: Zrod ostrakismu

Vznik počátku šikany. Projevem jsou mírné, v převažující míře pouze psychické projevy násilí, při kterých se však vyloučený jedinec necítí dobře. Oběť bývá terčem pomluv, nevhodných vtípků a je pomalu vyčleňována z komunity.

2. Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Psychická agrese přerůstá v agresi fyzickou, s obětí je čím dál víc manipulováno. Jedinec slouží pro ostatní jako „hromosvod“, jako objekt pro odreagování ostatních členů kolektivu před nepříjemnou zkouškou nebo prostě jen z nudy.

3. Třetí stádium: Vytvoření jádra (jedná se o klíčový moment)

Je vytvořena skupina agresorů, tzv. úderné jádro. Z šikanování se stává systematická, velmi dobře promyšlená činnost. Obětí se stávají ti nejslabší z komunity.

4. Čtvrté stádium: Většina členů skupiny přijímá normy

V tomto stádiu většina členů komunity přijímá nově nastavené normy agresorů a stávají se poplatnými těmto novým vůdcům. I dříve naprosto slušní jedinci se stávají nohsledy, aktivně se účastní šikany a zažívají při tom pocit moci a uspokojení.

5. Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana

Normy jsou přijaty všemi členy komunity a dochází k rozdělení na dvě skupiny – na tyrany a jejich oběti. Vůdce silné skupiny rozhoduje o veškerých procesech a děních ve skupině. Slabá část komunity pak nemá žádná práva a jsou pod naprostým vlivem tyranů. (Kolář, 1997, s. 31 – 37)

4.3 Charakteristika agresora a oběti

Agresor

Pod pojmem agresor si každý z nás zřejmě představí fyzicky zdatnou a vyspělou osobu se sklony k výbuchům zlosti. Pokud se jedná o šikanu ve školních lavicích, je však tato představa poněkud zavádějící. Osobu agresora není možné poznat na první pohled. Nemusí jím zákonitě být nejsilnější jedinec v kolektivu, naopak ve většině případů se jím stává osoba nepříliš fyzicky výrazná, o to však inteligentnější. Může jím být jedinec, který se z kolektivu ničím nevyčleňuje, bývá velmi kvalitním řečníkem, který svou rétorikou a argumenty dokáže přesvědčit zbývající část kolektivu o své „pravdě“. Důležitým faktem je, že u převážné většiny agresorů je patrná nepřítomnost empatie, jedinec myslí především na sebe a rád ve společnosti dominuje. Za tímto suverénním vystupováním se však většinou skrývá strach, závist či snaha dosáhnout ocenění jiným způsobem než např. dobrým prospěchem či vynikajícími sportovními výsledky. Pro lepší přehlednost bych zde ráda uvedla tři typy agresorů dle Koláře:

- **1. Typ – hrubý, primitivní, impulzivní** – tento typ agresora pochází z prostředí, kde je častá agrese a brutalita. „Poslušnost“ si tedy od ostatních jedinců vyjednává obdobným

způsobem, se kterým se setkává u svých rodičů. Časté je zastrašování a fyzické napadání ostatních členů kolektivu.

- **2. Typ – slušný, kultivovaný, s narcistickými sklony** – u tohoto typu agresora není na první pohled patrné, že by něco bylo v nepořádku. Svě oběti šikanuje někde v ústraní, tak aby nebyla vidět jeho pravá tvář. Trpí sadistickými sklony se sexuálním podtextem. Pochází z rodinného prostředí, kde je udržován až vojenský dril a naprostá kázeň.
- **3. Typ – srandista, optimista** – jeho typ šikany slouží k „obveselení“ sebe i druhých. Je oblíbený v kolektivu i u učitelů, mívá dobrý prospěch. Má kolem sebe řadu nohsledů, kteří ho v šikaně podporují či mu v ní pomáhají. V jeho rodinném zázemí byste nenašli očividný patologický jev, spíše se jedná o absenci morálky a duchovna. (Kolář, 2001, s. 86 – 87)

Při studiu literatury k tomuto tématu mě velmi zaujal další typ agresora, o kterém hovořil Špaček: „*Současná doba se zaměřuje na preferování úspěšných jedinců, kteří jsou schopni prosadit se i za cenu násilí. Takové chování si děti často velmi lehce osvojí a důsledkem je ekonomická šikana.*“ (Špaček, 2006, s. 4 - 7). Jedná se o tzv. **spouštěče ekonomické šikany**, tedy jedince, který má nadbytek všeho, nemusí se o nic zasloužit, protože jeho rodina oplývá dostatkem finančních prostředků. Takové dítě pak nezná hodnotu peněz, lidské práce a píle. Není schopno si čehokoliv vážít, ať už se jedná o hmotné statky nebo sociální vztahy jako je třeba přátelství. V kolektivu – třídě působí jako vůdce a nastavuje si hierarchii dle povrchních měřítek jako je značka oblečení, cena mobilního telefonu či exotičnost rodinných dovolených. (Martínek, 2009, s.138). Tento typ agresora se v dnešních třídách vyskytuje čím dál častěji a je nutné podotknout, že má negativní vliv na nastavení hodnotových žebříčků u dalších členů kolektivu, tzv. nohsledů. „*Podle nepotvrzeného, ale mezi našimi pedagogy dnes rozšířeného a věrohodně zdůvodněného názoru pochází řada dětských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“. Mívají úspěšné, rychle zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně absorbováni a dětem se nevěnují, zato je rozmazlují astronomickým kapesným*“ (Říčan, 1995, s. 34).

Oběť

Obětí šikany může být kdokoliv z nás. Já sama jsem si na základní škole zažila velmi nepříjemný půlrok, kdy jsem byla vyloučena z komunity a stala se terčem posměchu ze strany dívčího kolektivu. Tato práce mě donutila vzpomenout si na toto nešťastné období...*„Důvody se mi teď zdají směšné,*

byla jsem prostě „jiná“, neměla jsem oblečení podle poslední módy, svými postoji jsem se vymykala tehdejšímu stylu trávení volného času, navíc moje postava nepatřila mezi ty „ženské“. Vyhýbala jsem se vůdkyním party, o přestávkách chodila do jiné části budovy, po škole jsem spěchala domů. Snažila se na sebe moc neupozorňovat. Jak se dalo očekávat, mělo to naprosto opačný efekt a urážky, pomluvy a naschvály byly na denním pořádku. Ve věku 12 ti let jsem byla naprosto nepřipravená na setkání s takovou realitou. Hodně mi tehdy pomohla moje máma, které jsem se svěřila. Řekla mi jednoduchou větu, kterou se řídím dodnes. To neocenitelné moudro zní: „Kdo je jiný, není přeci špatný.“ Nebylo tehdy jednoduché vybojovat si zpět svou pozici. Povedlo se a pár měsíců poté by nikdo neřekl, že se v naší třídě odehrával jeden z mnoha příběhů šikany. Musím říci, že mě tato zkušenost neočekávaně posílila a byla velkou průpravou do života.“

Charakterizovat oběť šikany je tedy velmi těžké. Ve většině případů však k šikanování dochází u jedinců, kteří jsou nějakým způsobem odlišni vizuálně, třeba barvou pleti či postavou. Obětí jsou jedinci s handicapem, plaché a citlivé děti. Šikanované může být i jakékoliv jiné dítě. (Bakošová, 2008, s. 149). Oběť se může stát i jedinec, který je silnou osobností, a i když se nebojí postavit agresorovi, zlomí ho většinová převaha agresorových nohsledů.

Stejně jako je tomu u agresora, i zde je možno stanovit tři typy obětí:

- **1. Typ - Slabá oběť** – můžeme je označit jako outsidersy skupiny. Stojí na jejím okraji a to z důvodu své odlišnosti, kterým je tělesný handicap či podivínské chování. Jsou v kolektivu velmi neoblíbení a stávají se terčem posměchu i vzrůstající agrese
- **2. Typ - Silná oběť** – jak jsem uváděla výše, jedná se o silné osobnosti, které se dostanou do konfliktu spíše s jádrem šikanující komunity. Agresor si na tomto jedinci chce ověřit svou pozici a sílu. Tento typ oběti není příliš často frekventovaný.
- **3. Typ - Deviantní oběť** – jedná se o nepřizpůsobivé jedince, kteří svým nekonformním jednáním spouští agresorovu aktivitu vůči své osobě (Vaničková, 2002, s. 6)

Jistě stojí za zmínku, že mezi agresorem a obětí se může vytvořit velmi silný, byť negativní vztah. Toto pouto můžeme v podstatě přirovnat až k oboustranné závislosti. Pro agresora se šikana stává nepostradatelnou součástí dne, těší se na ni a vymýšlí stále nové a další způsoby, jak oběť ponižit, zesměšnit či jí ublížit. Oběť se pod tlakem agresora identifikuje se svou rolí a může ji časem i vyhledávat. Při konfrontaci agresora s obětí pak dochází k situaci, že oběť svého trýznitele před učiteli/rodiči omlouvá a v podstatě poukazuje na fakt, že si šikanu svým chováním vlastně zasloužil.

Toto jednání můžeme přirovnat k tzv. „stockholmskému syndromu“, kdy se oběť pozitivně emočně naváže na pachatele.

4.4 Důsledky šikany

O důsledcích šikany na jedince by bylo možné hovořit velmi dlouho. Tento sociálně-patologický jev má neblahé následky zejména pro oběť, svou část poznamenání si ale odnáší i agresor. Důsledky šikany pro oběť mohou mít celoživotní trvání. Samozřejmě záleží na stádiu šikany, které je jedinec vystaven.

V prvních třech stádiích šikany můžeme u oběti pozorovat změny v chování, jako je nepozornost a nepřipravenost ve vyučování, pozvolné zhoršení školního prospěchu, objevuje se neobvyklé množství absence (oběť se chce svou nepřítomností vyhnout setkání s agresorem) omluvené i neomluvené. Pro osobnost oběti pak šikana znamená poruchu sebehodnocení a sebeúcty, jedinec ztrácí sebevědomí a hledá příčiny šikany zejména u sebe. S narůstajícím strachem se mohou vyvinout lehké neurózy, tiky či další psychosomatické potíže.

Dopady při čtvrtém a pátém stádiu šikany jsou daleko nebezpečnější. *„Žáci, kteří se nepřímo zúčastnili šikanování, ztracují iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu. Skupina zasažena „virem“ šikanování zcela ztratí výchovnou funkci, jako má zdravá komunita. Všichni členové jsou do určité míry poškozeni. Nejhorší následky ale samozřejmě pociťují přímo oběti. Závažnost poškození závisí na míře destruktivní síly šikany a zda bylo krátkodobé nebo dlouhodobé. Důležitá je i míra obranyschopnosti u oběti. U oběti čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mají většinou celoživotní charakter. Nejhorší případy mohou končit až sebevraždou. Oběť má poruchy spánku, objevují se psychosomatické obtíže – únava, nevolnost, bolesti hlavy, břicha...Někdy není oběť schopna pokračovat ve studiu ani po přeřazení na jinou školu. Průvodním jevem je těžká porucha sebehodnocení, odmítání vlastní vůle a sebezničující tendence osobnosti, depresivní ladění. Někdy se naopak může stát, že se oběť brzy zotaví. Duševní poranění se hojí hůře než tělesné. Smutná je skutečnost, že bývalé oběti se po přechodu na jinou školu někdy znovu stávají terčem šikanování. Oběti pokročilých šikan je velmi těžké získat pro spolupráci.“* (Kolář, 2001, s. 99)

Sociální vyloučení jedince z kolektivu, tedy nepřijímání ze strany kolektivu a vyčlenění jedince na okraj komunity, má dopady i na další život vyloučeného. Silná oběť se pokusí se svými pokařiteli bojovat – slovně, někdy i fyzicky. Pokud se oběti podaří tímto rozhodným chováním zlomit vliv vůdce, má vyhráno. Postupně se začlení zpět do komunity. Důležité je říci, že tato situace je možná pouze v prvních dvou stádiích šikany. Pokud se však dítě vzdá a přijme svou roli oběti, dochází ke ztrátě sebevědomí a jistoty. V podstatě rezignuje na svou vlastní osobu, nevěří si. Tento stav bohužel přenáší i dále do své rodiny, mezi kamarády mimo školu, v budoucnu mezi kolegy v zaměstnání. Takový jedinec má v dospělém životě problémy se sebeprosazením a sebeúctou, získání kvalitního pracovního místa je pro něj nedosažitelné, oslovení ženy/muže jako partnera nepředstavitelné. Objevují se depresivní stavy, úzkost, strach, jedinec pokračuje v sociálním vyloučení dále a v podstatě dobrovolně, přestože důvody již dávno zanikly. Je jasné, že v takovém duševním stavu není možné prožívat plnohodnotný život.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

5.1 Cíle, metody výzkumu a formulace hypotéz

Při výběru tématu své bakalářské práce jsem upřednostnila téma, které je mi nějakým způsobem blízké a zajímavé. Jak jsem již uváděla, pocházím z „učitelské“ rodiny a proto pro mě byla zajímavá možnost, ověřit si tímto výzkumem informace předávané od pedagogů z praxe. Cílem mojí bakalářské práce tedy je dojít ke zjištění, zda a jakým způsobem dojde k sociálnímu vyloučení žáka, pokud jeho rodina neoplývá dostatečným množstvím financí. Své dotazníkové šetření založím na získání informací o rodině jako takové, její finanční situaci, dále se zaměřím na jedince, jeho osobnost a působení v školní komunitě. Chci vymezit, zda mládež pro výběr svých přátel a blízkých upřednostňuje hodnoty osobnostní nebo majetkové, toto vše v souvislosti s rodinným prostředím ze kterého pocházejí. V neposlední řadě chci zjistit míru povědomí mládeže o pojmu šikana.

Metody výzkumu

Praktická část této práce je založena na kvantitativním výzkumu. Do kvantitativní metody výzkumu můžeme zařadit dotazník, obsahovou analýzu, sociometrický test atd. *„Výsledkem všech těchto metod jsou čísla (kvantitativní údaje, statistika), která slouží k jejich deskripci (popisu).“* (Radvan, Vavřík, 2009, s. 22)

Data byla získána na základě dotazníku, který byl rozdělen na dvě sekce s označením Rodina – 14 otázek a Škola – 11 otázek. Celkový dotazník obsahoval otevřené, uzavřené i polouzavřené otázky, které respondentovi umožňovali dostatečný prostor pro vyjádření svého názoru k dané problematice. Uzavřený typ otázek byl volen u dotazů, kde se dalo předpokládat jednoznačnou odpověď kladného, záporného, neutrálního či statistického charakteru. Otevřený typ otázek pak byl použit u specifických dotazů, kde nebylo možné určit jasnou respondentovu odpověď – např. dotazy na zaměstnání rodičů. Polouzavřené otázky pak sloužily k upřesnění otázek uzavřených. Jednotlivé otázky byly voleny tak, aby byly srozumitelné, jasné a konkrétní, bez možnosti nelogičnosti či nepochopení. V samotném úvodu dotazníků jsou uvedeny základní informace, k čemu bude toto dotazníkové šetření použito a dále pak pokyny k jeho vyplnění.

V první části s názvem RODINA jsou dotazy zaměřeny na zjištění společenské, kulturní a finanční situace v rodině. Zejména zjištění ekonomické situace v rodině vyžadovalo uvážlivý přístup, toto téma je pro většinu z nás citlivé. Proto byly voleny dotazy svou povahou obecné, ale zároveň přesně

mířené tak, aby se při jejich společném vyhodnocení dalo určit, do jaké socioekonomické skupiny rodina patří. Dále byly dotazy zaměřeny na osobnost respondenta i jeho rodičů, společné trávení volného času, zájem rodičů o jedince, komunikace mezi nimi. V druhé části s názvem ŠKOLA jsou dotazy zaměřeny na vnímání respondentovi role v rámci jeho školního kolektivu, na problematiku sociálního vyloučení a šikany. Tedy zda se respondent se šikanou setkal, jeho případná role v tomto patologickém jevu, názor na osobnost agresora. Dotazník, tak jak byl v papírové formě předložen respondentům, je uveden v příloze této bakalářské práce.

Před samotným zadáním dotazníkové šetření s vybraným vzorkem respondentů jsem si provedla předvýzkum, abych zjistila zda je mnou připravený dotazník pochopitelný a přehledný. Ze svého okolí – jak soukromého, tak pracovního - jsem oslovila rodiny s dětmi ve věku 15-18 let, kterým jsem dala dotazník k vyplnění a poté je požádala o jejich komentář. Celkově bylo v předvýzkumu vyplněno 10 dotazníků. Na základě informací respondentů z tohoto předvýzkumu jsem otázky upřesnila a zjednodušila. I přesto při samotném výzkumu došlo k mírnému nepochopení otázky č. 9 v první sekci Rodina. Studenti na gymnázium nedokázali přesně zařadit své dovolenkové destinace do nabízených variant.

Stanovení hypotéz

S ohledem na stanovené cíle výzkumu jsem si stanovila tyto hypotézy:

H1: Předpokládám, že většina rodin respondentů spadá do střední společenské skupiny.

H2: Předpokládám, že mládež není rodinou vedena k finanční rozvážnosti.

H3: Předpokládám, že mládež tráví volný čas se svou rodinou maximálně dvakrát týdně.

H4: Předpokládám, že se studenti alespoň jednou setkali se šikanou v rámci školního kolektivu.

5.2 Výběr respondentů

Tento výzkum by měl nalézt odpovědi na otázku, zda je student v rámci svého školního kolektivu znevýhodněn socioekonomickým postavením své orientační rodiny.

Proto jsem si jako vzorek respondentů zvolila studenty 1. a 2. ročníku Gymnázia v Třebíči. Věk jednotlivých respondentů se pohyboval v rozmezí 15 - 18 let, tedy přesně to období, kdy si jedinec již plně uvědomuje svou individualitu a je schopen projevit svůj vlastní názor.

Celkově bylo připraveno 110 dotazníků, návratnost byla díky krátkému časovému intervalu na vyplnění 100%. Z tohoto počtu bylo vyřazeno 9 dotazníků z důvodů, že respondent provedl špatné vyplnění dotazníku – tedy u některých otázek vyplnil více než jednu odpověď, případně nezvolil odpověď žádnou. Z tohoto důvodu došlo k vyhodnocení 101 správně vyplněných dotazníků.

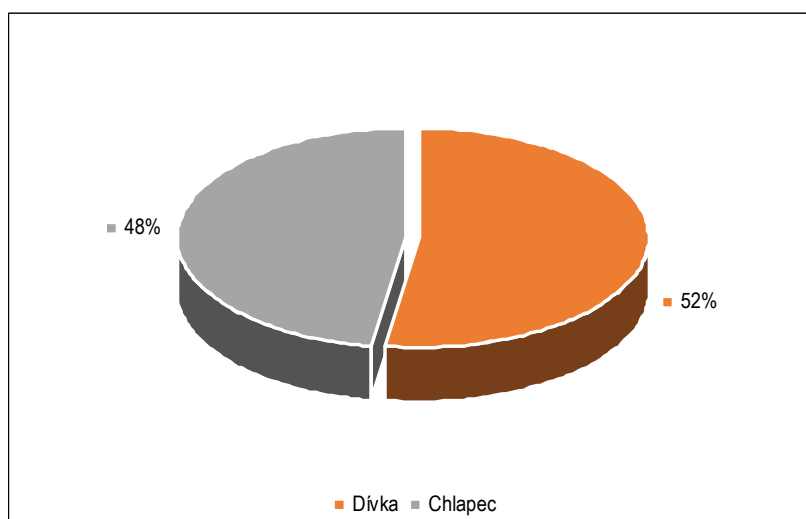
5.3 Vlastní výzkum

Vlastní výzkum proběhl v únoru 2014, kdy v rámci jednoho týdne byly navštíveny všechny třídy s požadavkem na vyplnění dotazníku.

I. část dotazníku RODINA

Otázka č. 1: **Jsem dívka/chlapec?**

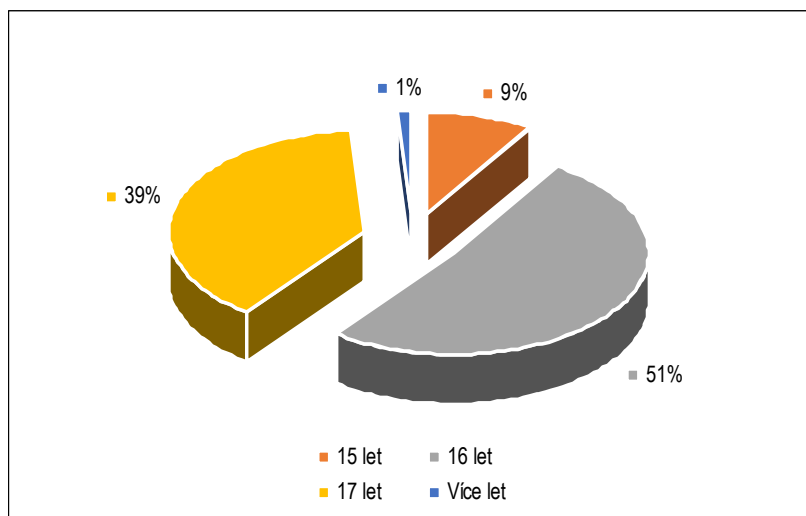
Graf č.1

Rozložení zástupců mužských a ženských respondentů je téměř identické.

Otázka č. 2: Věk?

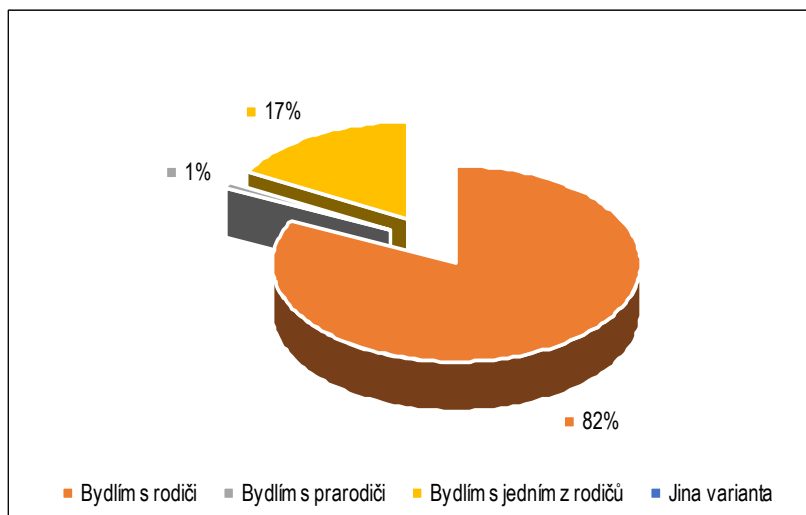
Graf č.2

Z grafu č. 2 vyplývá, že 9 % respondentů v době průběhu výzkumu dosáhlo 15ti let, nadpoloviční většina, tedy 51 % respondentů pramení z věkové hranice 16ti let, 39 % dotazovaných bylo starších 17ti let. Pouze 1 % účastníků výzkumu bylo starších než 18 let.

Otázka č. 3: Rodinná situace?

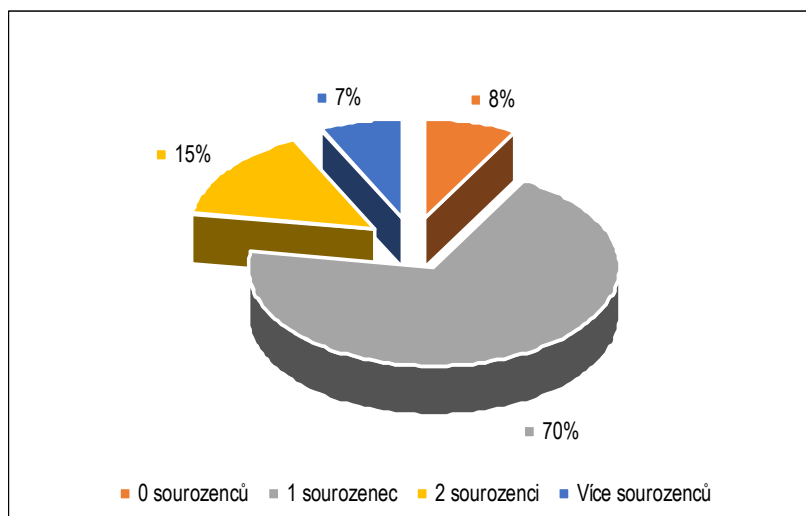
Graf č.3

V otázce č. 3 byli respondenti dotazováni na rodinnou situaci. 82 % dotazovaných bydlí s oběma rodiči, tedy v úplné rodině, 17 % sdílí domácnost pouze s jedním z rodičů – ve většině případů se jednalo o matku. S prarodiči nebydlel ani jeden z účastníků výzkumu. Jinou variantu zvolilo 1 % - jednalo se o sdílení domácnosti se starším sourozencem.

Otázka č. 4: Počet sourozenců?

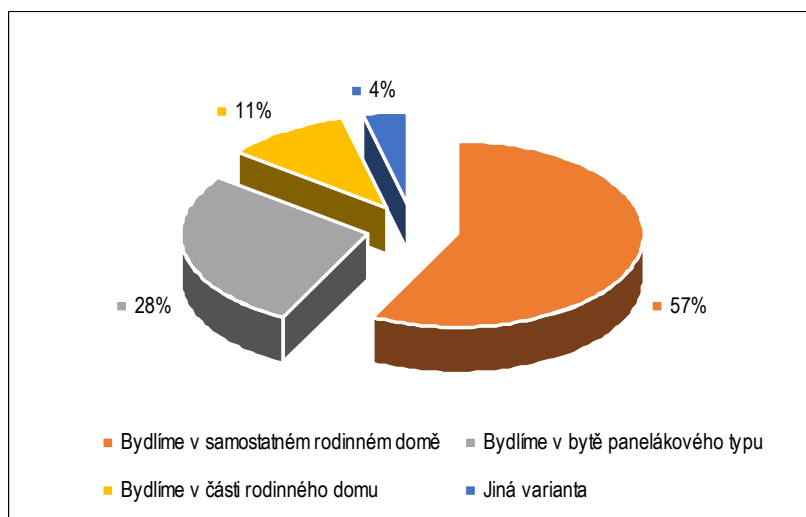
Graf č.4

Největší zastoupení, tedy 70 % mají respondenti s jedním sourozencem, dva sourozence má 15 % dotazovaných, více sourozenců má 7 % účastníků výzkumu. Nejvyšším počtem sourozenců uvedených u jednoho z respondentů bylo 5. Jedináčci jsou pak zastoupeni 8 % z celkového počtu.

Otázka č. 5: Bytová situace?

Graf č.5

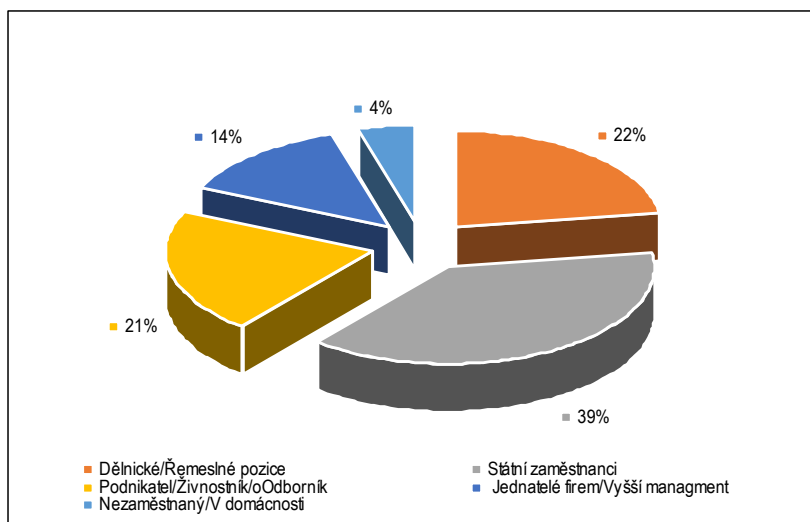

Graf č. 5 znázorňuje rozložení bytové situace výzkumného vzorku. Překvapivě nadpoloviční většina, tedy 57 % dotazovaných bydlí v samostatném rodinném domě. Tuto skutečnost si mimo jiné vysvětlují i tím, že Třebíč je menší město s množstvím přilehlých vesnic. Druhou nejvýše zastoupenou možností pak bylo bydlení v bytě panelákového typu – zastoupeno 28 %. V části

rodinného domu, většinou dvougeneračního, žije 11 % dotazovaných. Poslední zastoupenou položkou je jiná varianta – 4 % respondentů bydlí na internátě, v dětském domově, chatě.

Otázka č. 6: Povolání rodičů?

Graf č.6

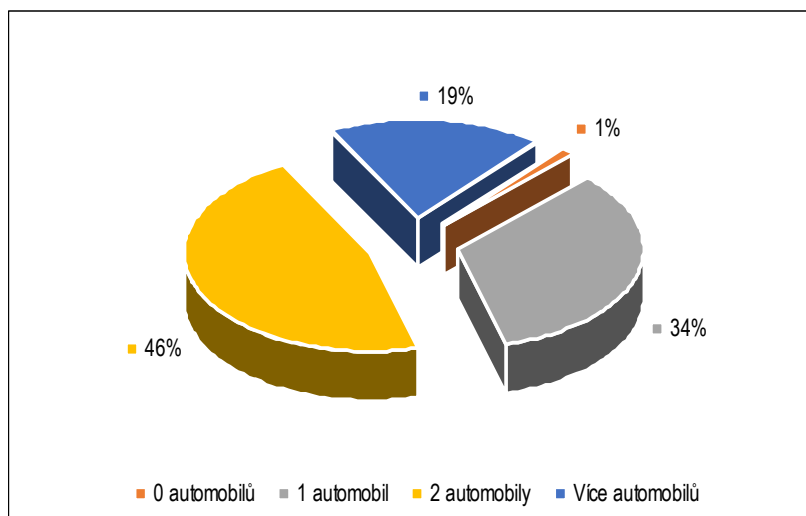
Tento typ otázky byl otevřený, tedy respondenti mohli vepsat svou odpověď. Rozlišnost profesí se dala specifikovat rozdělením dle obecné povahy zaměstnání jejich rodičů. Dělení a zastoupení jednotlivých pozic bylo následující:

- Státní zaměstnanec - 39 %
- Dělnické a řemeslné pozice - 22 %
- Podnikatel, živnostník, odborník v dané oblasti - 21 %
- Jednatel, majitel společnosti, vyšší management - 14 %
- Nezaměstnaní či v domácnosti - 4%

Otázka č. 7: Kolik automobilů vlastní vaše rodina?

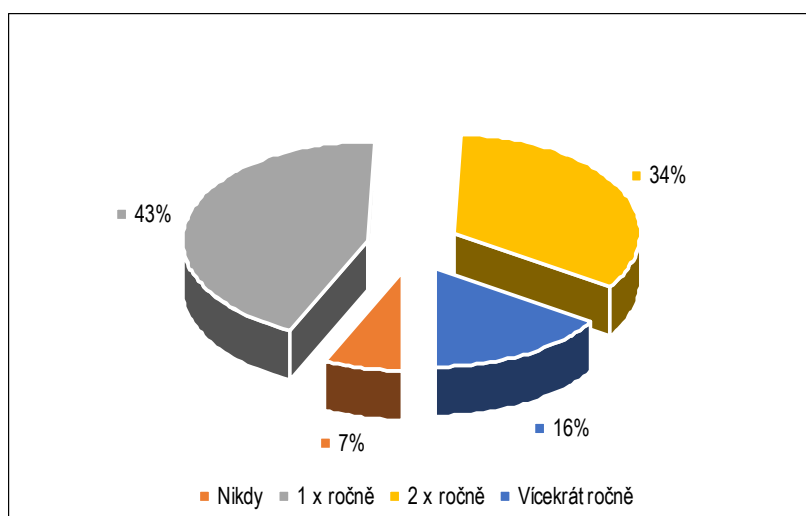
Téměř polovina rodin dotazovaných respondentů vlastní 2 automobily – 46 %, 1 automobil vlastní 34 % rodičů dotazovaných, 19 % pak vlastní 3 a více automobilů. Pouze jeden z dotazovaných uvedl, že rodina nevlastní žádný automobil.

Graf č.7

Otázka č. 8: **Jak často jezdíte s rodiči na dovolenou?**

Graf č.8

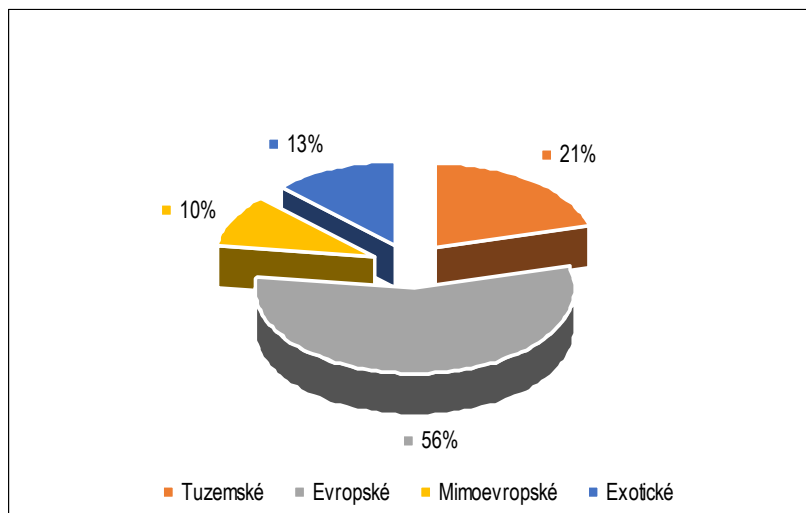
Z celkového počtu 101 respondentů 43 % jezdí na dovolenou s rodiči 1 x ročně. Na dvě dovolené za rok vycestovává 34 % dotazovaných, 16 % účastníků výzkumu cestuje častěji. Nikdy na dovolenou s rodiči necestuje 7 %.

Otázka č. 9: **Jaké destinace jsou cílem vašich cest?**

V návaznosti na otázku č. 8 se cílem společných dovolených stávají nejčastěji evropské destinace – zastoupeno 56 % podílem z celkového počtu 101 dotazovaných. 21 % mládeže pak tráví dovolenou v tuzemsku. 10 % tráví dovolenou v mimoevropských destinacích. 13 % dotazovaných pak vyjíždí

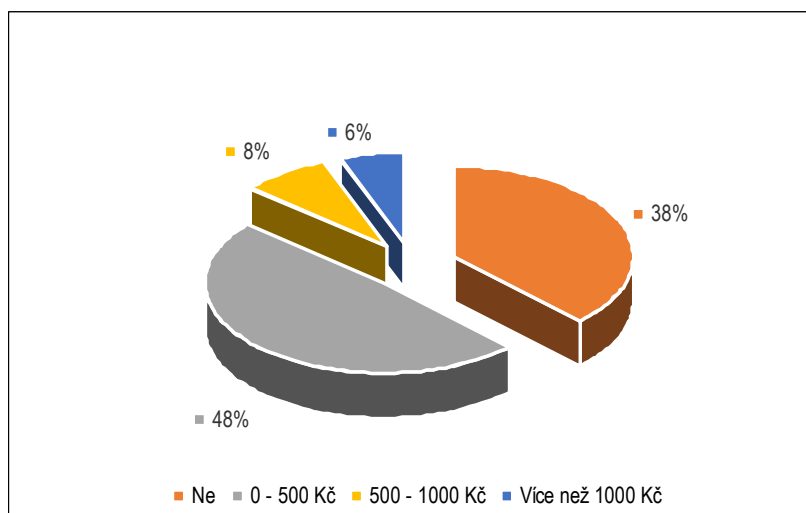
s rodiči na exotické dovolené. U této otázky docházelo k největšímu počtu dotazů, do jaké možnosti mají určitou zemi zařadit.

Graf č.9

Otázka č. 10: **Dostáváš od rodičů pravidelně kapesné pro svou vlastní potřebu?**

Graf č.10

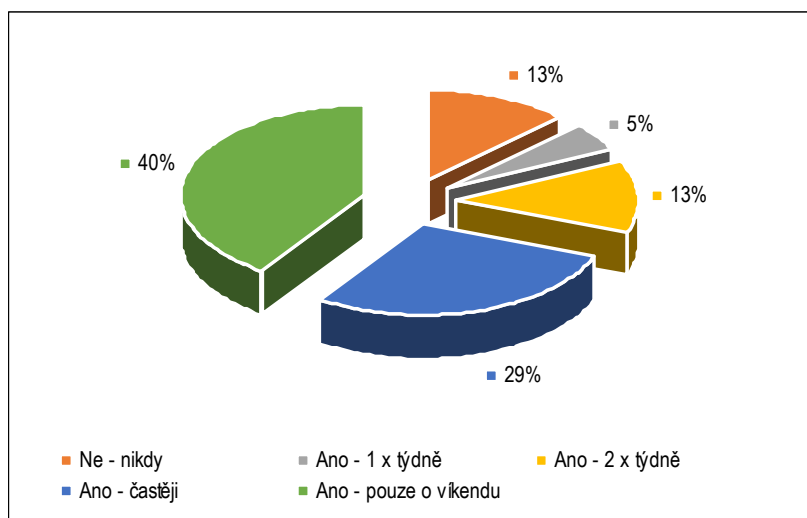

Tato otázka byla položena z toho důvodu, abych zjistila, zda mládež disponuje svými vlastními penězi, které každý měsíc dostane ve stejnou dobu. Domnívám se, že dávat dětem kapesné je velmi uvážený krok a vede k určité finanční rozvážnosti, dítě se učí být finančně gramotné. O to více mě překvapilo, že kapesné nedostává 38 % z dotazovaných studentů. 48 % respondentů pak měsíčně přijímá kapesné do 500 Kč, 8 % zastoupených má 500 – 1000 Kč měsíčně pro svou osobní potřebu. Více jak 1000 Kč měsíčně dostává 6 % dotazovaných.

Otázka č. 11: Trávíš společně s rodinou svůj volný čas?

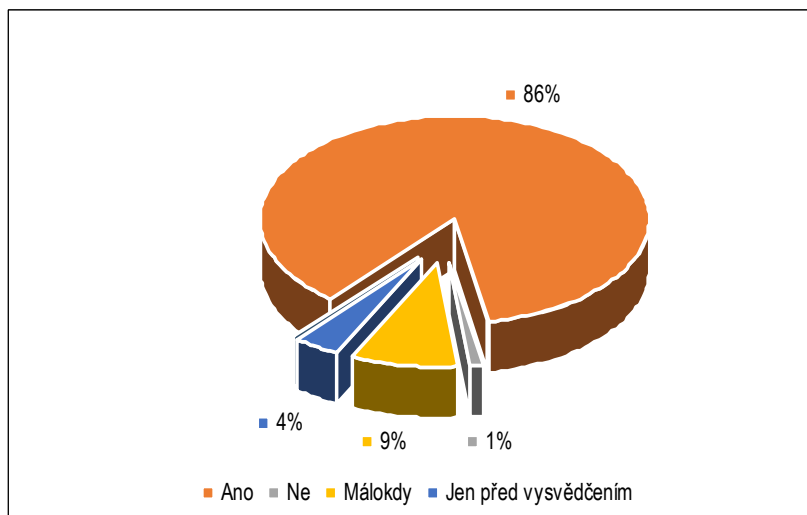
Společný čas se svojí rodinou tráví jedenkrát týdně 5 % respondentů, nikdy 13 % dotazovaných, vícekrát týdně svůj čas s rodinou tráví 29 % dotazovaných. Dvakerát týdně a to zejména o víkendu tráví společný čas celkově 53 % dotazovaných studentů.

Graf č.11

Otázka č. 12: Zajímají se rodiče o tvůj školní prospěch?

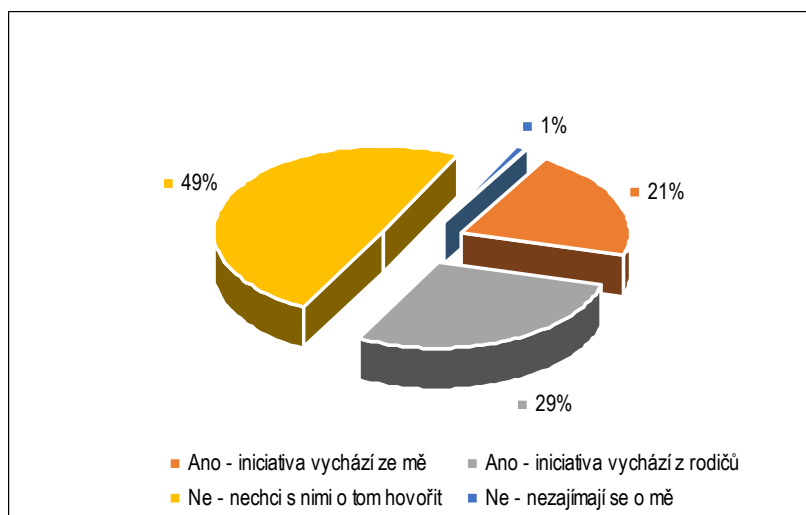
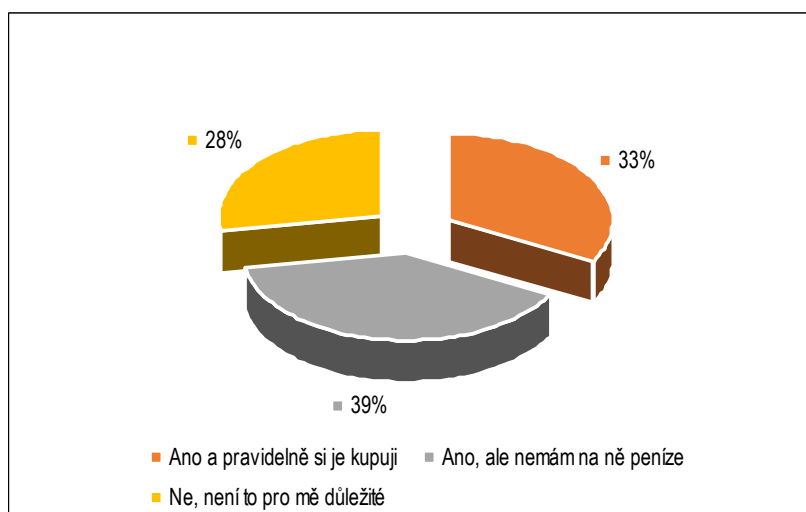
Graf č.12

U gymnazijních studentů sleduje pravidelně školní prospěch více než 86 % rodičů. Málokdy se o studijní výsledky svého dítěte zajímá 9 % rodičů, vůbec nikdy pak 1 %. Zvýšení zájmu před vysvědčením pak zaznamenaly 4 % dotazovaných.

Otázka č. 13: Hovoříš se svými rodiči o svých osobních pocitech, plánech a problémech?

49 % z účastníků výzkumu nechce se svými rodiči hovořit o osobních pocitech, plánech a problémech, 1 % respondentů se navíc domnívá, že rodiče tyto věci naprosto nezajímají. Jistou naději na zlepšení vidím v tom, že zbývajících 50 % spolu navzájem komunikují a hovoří. V 21 % případů komunikace vychází z iniciativy studenta, v 29 % z iniciativy rodičů.

Graf č.13**Otázka č. 14: Máš rád značkové věci?****Graf č.14**

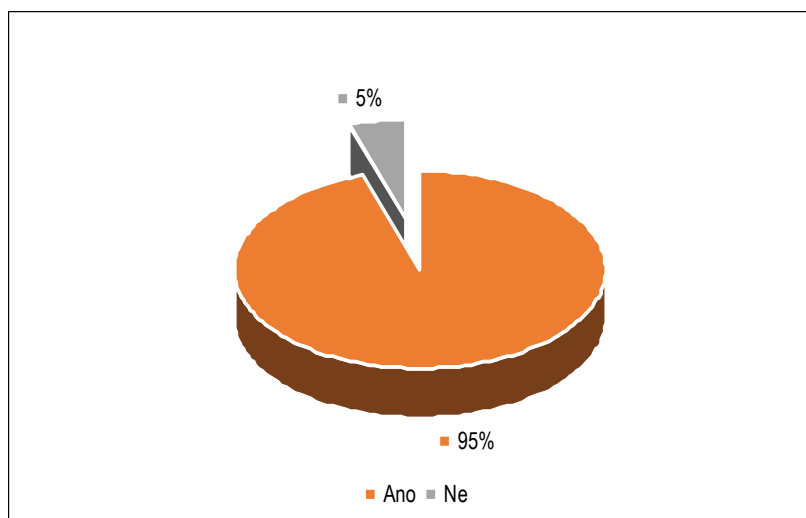
Pouze 28% studentů nepovažuje značkové oblečení za důležitou věc ve svém životě. 33 % respondentů si značkové oblečení pravidelně kupuje, většinou se však jednalo o jedince, kteří

neměli příjem ve formě kapesného, tudíž se dá předpokládat, že naprosto vše pořizují rodiče. 39 % dotazovaných pak má v oblíbě značkové věci, ale nemůže si je dovolit.

II. část dotazníku ŠKOLA

Otázka č. 1: **Jsi rád ve své třídě? Uveď 3 důvody proč.**

Graf č. 15

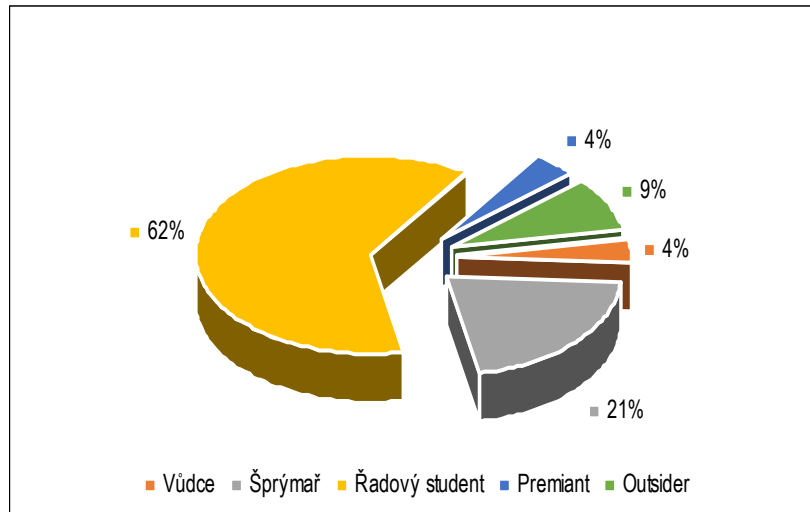

95 % respondentů vyjádřilo pozitivní postoj ke své školní třídě. Nejčastěji uváděnými důvody bylo: kamarádství, vzájemná pomoc a podpora, „je zde sranda“, pohoda. 5 % z dotazovaných se vyjádřilo k této skutečnosti negativně, jako důvody byly uvedeny tyto fakta: netáhneme za jeden provaz, spolužáky zajímají pouze jejich známky, přetvářka, zesměšňování z důvodu oční vady. Vzhledem k tomu, že dotazníky byly vyplňovány v pěti třídách, statisticky můžeme říci, že v každé třídě je minimálně jedna osoba, která se cítí být z kolektivu vyčleněna.

Otázka č. 2: **V rámci školního kolektivu se vnímáš jako?**

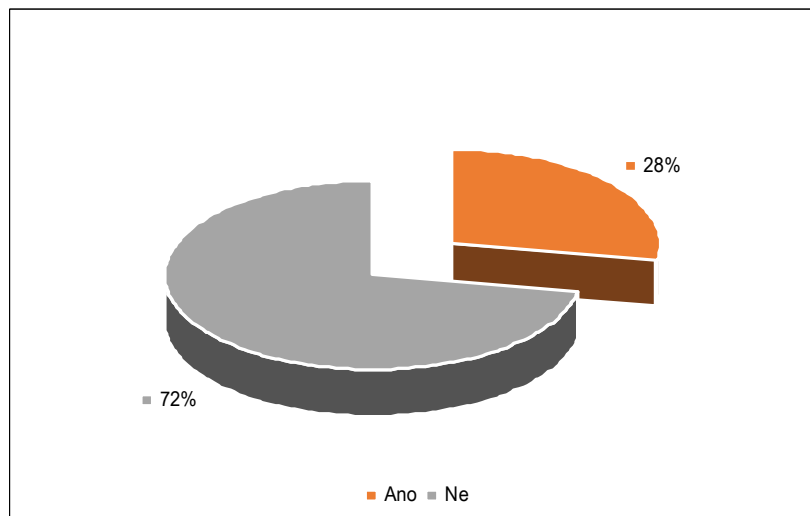
Dle grafu č. 16 je patrné, že většina studentů se vnímá jako ničím nevybočující člen kolektivu – jako řadový student se označilo 62 % dotazovaných. Další nejfrekventovanější odpovědí byla pozice šprýmaře, kterou zvolilo 21 %. Za premianta a vůdce se označilo stejné množství respondentů, v obou případech 4 %. Za outsidera se považuje 9 % dotazovaných. Poslední z uvedených položek svědčí opět o tom, že v každé ze tříd jsou minimálně dvě osoby, které se cítí kolektivem nedoceněni a stojí na jeho okraji.

Graf č. 16

Otázka č. 3: **Je ve vaší třídě osoba vnímaná jako vůdce? Pokud ano, popiš jeho vystupování v kolektivu.**

Graf č. 17

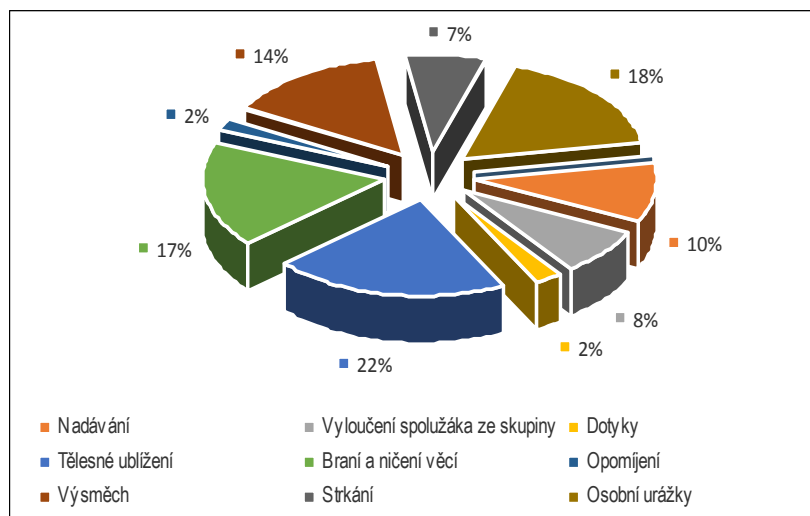

Téměř 3/4 respondentů odpovědělo, že v jejich třídě není žádný určitý vůdce. 28 % dotazovaných uvedlo, že třída vůdce má, ve většině případů za něj byl považován tzv. předseda třídy. Dle uvedených informací vystupuje jako mluvčí třídy, řeší případné problémy, má hlavní slovo při rozhodování o třídních záležitostech, zastupuje třídu ve školním parlamentu, rozhoduje o hlasování, slouží jako prostředník pro komunikaci s učiteli atd.

Otázka č. 4: **Který z následujících projevů považuješ za šikanování?**

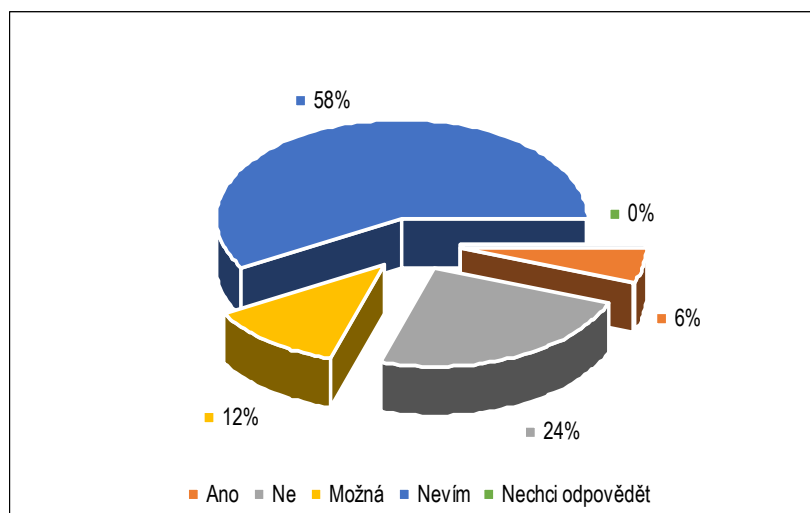
Otázka týkající se projevů šikany, studenti si zde mohli zvolit více odpovědí. 22 % respondentů považuje za nejběžnější projev šikany tělesné ublížení – tuto variantu mimo jiných odpovědí zvolilo 94 účastníků výzkumu, 18 % (78 studentů) uvedlo jako běžný projev osobní urážky. Na třetím místě tohoto pomyslného žebříčku se umístilo braní a ničení věcí ze 17 % (77 dotazovaných). Celkově z toho vyplývá, že mládež má kvalitní představu o tom, co je šikana.

Graf č. 18

Otázka č. 5: **Vyskytuje se šikana na vaší škole?**

Graf č. 19

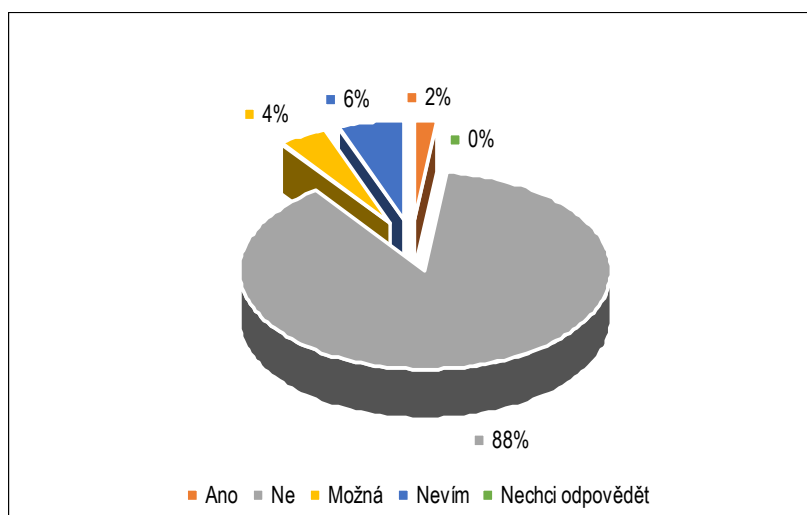

Velké procento varianty odpovědi Nevím (58%) se dalo předpokládat. Student si většinou udržuje povědomí pouze o své vlastní nejbližší komunitě. Navíc šikana jako taková může být v prvních stádiích velice nenápadná, tudíž jedinec mimo kolektiv nemá téměř šanci ji rozeznat.

Otázka č. 6: **Vyskytuje se šikana ve vaší třídě?**

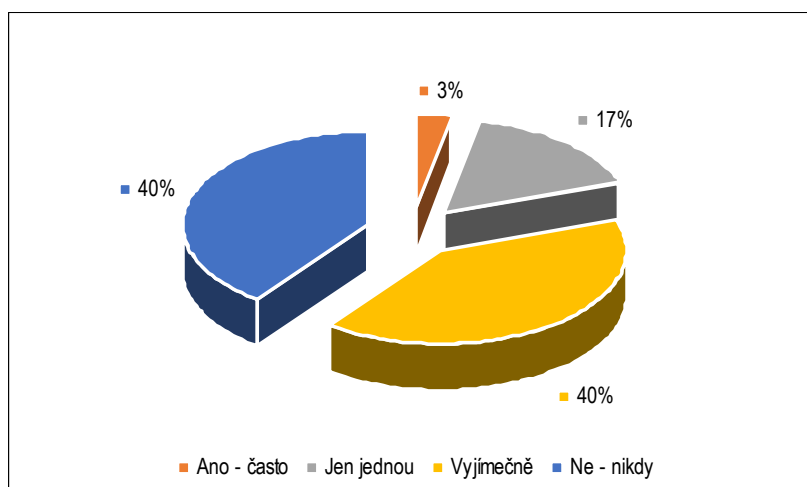
Je potěšujícím faktem, že 88 % respondentů si není vědomo šikany ve svém blízkém okolí. Naopak tento patologický jev ve své blízkosti nachází 2% dotazovaných. Zbývající variantu neví zvolilo 6 % účastníků šetření, 4 % pak vybralo variantu možná.

Graf č. 20

Otázka č. 7: **Byl jsi u toho, když někoho šikanovali?**

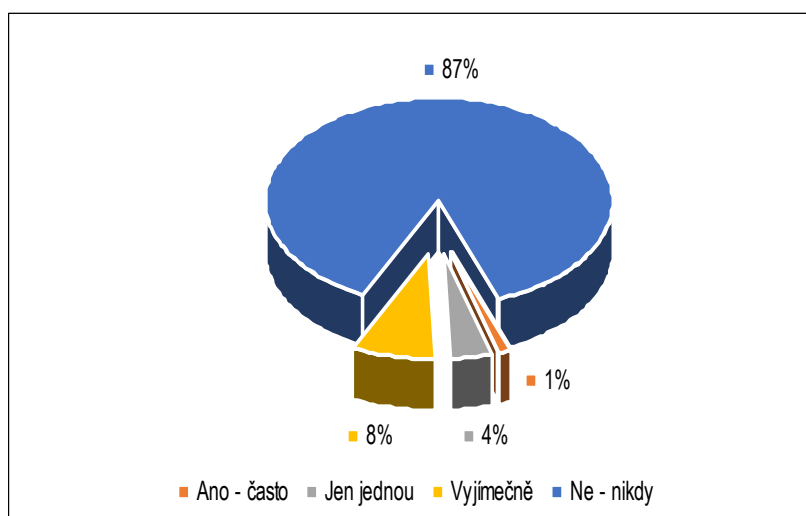
Graf č. 21

Z grafu č. 7 vyplývá, že se více než polovina respondentů někdy, byť třeba jen jednou, setkala ve svém okolí se šikanou. Často se se šikanou setkává 3 % dotazovaných, 17 % respondentů pak bylo svědkem šikany jen jednou. Pouze výjimečně šikanu pozorovalo 40 % jedinců z celkového počtu 101 respondentů. Stejně procento dotazovaných pak uvedlo, že šikanu ve svém okolí nikdy nevidělo ani nezažilo.

Otázka č. 8: Šikanoval jsi někdy někoho?

Graf č. 22

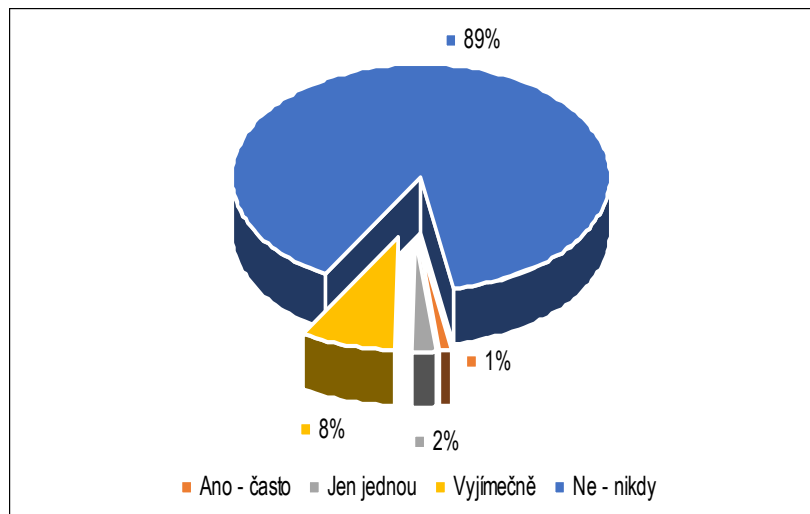

K šikaně se přiznalo celkově 13 % dotazovaných. Často se šikanou „baví“ 2 % z celkového vzorku, výjimečně šikanuje 8 % účastníků výzkumu, jen jednou spáchala šikanu 4% respondentů. Nejvíce potěšující je následující číslo. 87 % dotazovaných nikdy nebylo v pozici agresora a ani se šikany aktivně neúčastnilo.

Otázka č. 9: Byl jsi někdy sám na této škole šikanován?

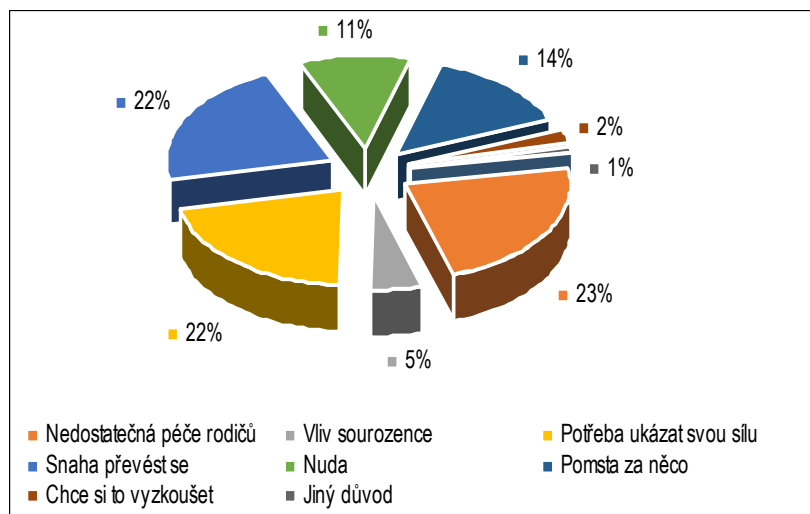
Z grafu č. 23 můžeme vyčíst, že celkově 11 % dotazovaných bylo na daném gymnáziu šikanováno – častou šikanu zažívá 1 % respondentů, výjimečně se s tímto jevem osobně setkala 8 % účastníků dotazníkového šetření, 2% pak jen jednou za celou dobu svého působení na dané škole. 89 % účastníků dotazníkového šetření nebylo na této škole nikdy šikanováno.

Graf č. 23

Otázka č. 10: Proč myslíš, že agresor šikanuje?

Graf č. 24

Zde mohl respondent opět vybrat více než jednu odpověď. Bylo pro mě překvapením, že 23 % studentů uvedlo jako příčinu agresorovi činnosti nedostatečnou péči rodičů (77 účastníků dotazníkové šetření zvolilo mimo jiných tuto odpověď). 22 % dotazovaných předpokládá, že příčinu chování je snaha předvést se, stejný počet pak uvedlo jako motiv potřebu ukázat svou sílu (72 účastníků dotazníkového šetření). 14 % respondentů se domnívá, že důvodem je pomsta za něco (48 účastníků dotazníkového šetření), 11 % pak nuda agresora (37 účastníků dotazníkového šetření). Vliv sourozence pak jako příčinu vzniku šikany označilo 5 %.

Otázka č. 11: Podle čeho si agresor vybírá svou oběť? (dle Tvého názoru)

Téměř v každé odpovědi se objevilo slovo „slabá/slabý“. Většina respondentů tedy vnímá oběť šikany jako osobu slabou tělesně i psychicky. Další častou odpovědí v této otevřené otázce byla jistá odlišnost v barvě pleti, vzhledu, oblečení, chování. Objevily se i názory, že potřebu šikany v agresorovi způsobuje žárlivost a závist - lepší studijní výsledky, hmotné statky, kterými oplývá některý ze studentů nebo naopak nedobrá finanční situace v rodině, která se projevuje například absencí mobilního telefonu, tabletu u studenta.

5.4 Analýza a prezentace výsledků výzkumu

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, zda špatná finanční situace v rodině dokáže ovlivnit postavení jedince natolik, že dojde k jeho sociálnímu vyloučení a dítě se tak ocitne na okraji dané komunity. Na základě výsledků výzkumu, který jsem prezentovala v předchozí kapitole mohu konstatovat, že je tato problematika aktuální a je potřeba ji věnovat patřičnou pozornost.

Vyhodnocení dotazníku

H1: Předpokládám, že většina rodin respondentů spadá do střední společenské skupiny

Provedeným výzkumem jsem zjistila, že má domněnka odpovídá realitě. Na základě dat vyplývajících z otázek č. 5, 6, 7, 8, 9 (sekce Rodina), je možné určit přibližnou socioekonomickou třídu, do které rodiny respondentů spadají.

Hypotéza H1 se potvrdila.

H2: Předpokládám, že mládež není rodinou vedena k finanční rozvážnosti.

Na základě získaných dat z otázek č. 10 a č. 14 (sekce Rodina) se dá vyčíst, že byť téměř 40 % dotazovaných nedostává od rodičů pravidelné kapesné, se kterým by musely „vyjít“, má oblibu ve značkovém oblečení 72 % respondentů. Právě absence značkového oblečení byla pak v otázce č. 11 (sekce Škola) uváděna jako důvod vzniku šikany.

Hypotéza H2 se potvrdila.

H3: Předpokládám, že mládež tráví volný čas se svou rodinou maximálně dvakrát týdně

Jak vyplývá z otázek č. 11,12,13 (sekce Rodina) rodiče se sice zajímají o studijní prospěch svých dětí, ale netráví spolu jako rodina dostatek času, většinou zažívají svůj společný volný čas pouze o víkendech. Je to důsledkem hektického životního stylu. Tím pádem ani není dostatek prostoru na vzájemnou komunikaci, svěřování a společné řešení problémů. Pokud si rodiče nedokáží najít dostatek času na své potomky, postupně se ze strany dětí ztrácí zájem sdílet s nimi své každodenní záležitosti. Toto prokázala otázka č. 13 (sekce Rodina), kde se v 50 % případů respondenti přiznali, že nemají zájem s rodiči hovořit o svých problémech. Dochází pak k odcizení, vzájemnému chladu a nepochopení. Takto „zanedbávané“ dítě pak může hledat kompenzaci v šikaně a ubližování ostatním.

Hypotéza H3 se potvrdila.

H4: Předpokládám, že se studenti alespoň jednou setkali se šikanou v rámci školního kolektivu

Téměř celé dotazníkové šetření v sekci Škola potvrzuje výše uvedenou hypotézu. 60 % oslovených respondentů se se šikanou alespoň jednou ve svém okolí setkalo. V otázce č. 10 (sekce Škola) pak nalezneme odpověď na důvody agresorovi touhy po šikaně. Zajímavé je, že 23 % studentů uvedlo jako příčinu agresorovi činnosti nedostatečnou péči rodičů. Byla to odpověď, kterou účastníci dotazníkového šetření vybrali nejčastěji (celkem 77 respondentů), 5 % pak uvedlo vliv sourozenců (odpověď vybralo 17 respondentů z celkových 101 odpovídajících).

Hypotéza H4 se potvrdila.

Výsledky mého výzkumu nejsou radostným zjištěním. Sociální rozdíly mezi žáky/studenty by neměly podněcovat vznik patologických jevů jako je sociální vyloučení a šikana. Jak ale proti tomuto vzrůstajícímu fenoménu postupovat? V první řadě by se rodiče měli zamyslet nad tím, jakým způsobem vychovávají své děti. Stejně tak by i pedagogové neměli toto chování v komunitě tolerovat.

Jistou pomoc bychom mohli hledat například ve Velké Británii, kde jsou zavedeny školní uniformy, které mažou sociální rozdíly mezi dětmi a odpadají tak důvody k šikanování. V České republice

využívá školních uniforem pouze pár vybraných škol, které si jejich užívání velmi chválí. Možnost zavedení uniforem, jejich využití jako pomoc proti šikaně by mohly být předmětem dalšího výzkumu.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažila popsat problematiku sociálního vyloučení dítěte v rámci jeho školního kolektivu v návaznosti na finanční situaci v rodině. Příčiny vzniku tohoto jevu je možno spatřovat v odlišném socioekonomickém postavení jednotlivců, které vychází z jeho rodinného zázemí. Dítě, které vyrůstá v rodině finančně naprosto nebo alespoň částečně zajištěné nemůže nikdy pochopit situaci a smýšlení dítěte z chudé rodiny. Odlišností, jako je pouhá značka či vzhled oblečení, pak mezi dvěma jednotlivci z jiných socioekonomických poměrů, vznikají ony „třecí plochy“. Ty zasévají semínko nepochopení a neporozumění a jsou úrodnou půdou vzniku sociálně patologických jevů jako je sociální vyloučení či šikana.

V rámci svého dotazníkové šetření jsem se pokusila prokázat vzájemnou spojitost mezi nepříznivou finanční situací v rodině a sociálním vyloučením žáka. Už jen pouhý fakt, že děti nejsou rodiči vedeni k finanční rozvážnosti a gramotnosti, poukazuje na to, že jejich potomci nemohou poznat pravou a správnou hodnotu peněz. Berou je jako samozřejmost, nemusí si je zasloužit. Dalším faktorem je, že současná hektická doba neumožňuje rodičům a dětem trávit společně tolik času jako dříve. Děti pak nemají důvěru ve své rodiče a nepotřebují se jim svěřovat se svými zážitky a starostmi. Dítěti není předáván ten správný vzor chování, který v něm vytváří a pěstuje sociální inteligenci a empatii. Poté se může velmi lehce stát, že dítě z finančně zajištěné rodiny, které však nemá dostatek pozornosti od svých rodičů, atakuje jedince z chudé rodiny pro banální maličkost, „poštve“ proti němu celou třídu a odstaví ho tak na okraj celého společenství. To vše v důsledku vlastní frustrace z nefunkčního rodinného života.

Při zpracování praktické části této práce jsem spolupracovala s Gymnáziem v Třebíči, která mě požádalo o výsledků mého výzkumu. Tyto výsledky chce škola mimo jiné zařadit do již rozpracovaného projektu prevence proti šikaně. Dále by má práce mohla posloužit jako poučení studentům a pedagogům, mohla by inspirovat rodiče, aby více hovořili se svými dětmi a trávili s nimi plnohodnotně čas.

Dnešní společnost nezměníme. Hnacím motorem jsou a budou peníze. Měli bychom se však zamyslet nad tím, v čem spočívá správná hodnota člověka a toto dále předávat svým potomkům. Pokud by jev sociálního vyloučení kvůli hmotným statkům měl takovou vzrůstající tendenci jako nyní,

mohlo by v budoucnu dojít k naprostému znehodnocení všech společenských a mravních základů naší společnosti. Rodina a škola by měla spolupracovat na výchově dítěte od útlého věku a snažit se z něj vychovat jedince, který ocení vnitřní krásu člověka a nebude hodnotit jen jeho „obal“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Univerzita Komenského Bratislava: Public Promotion, 2008, 219 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. Praha: Člověk v tísní - společnost při České televizi, c2007, 91 s. ISBN 978-80-86961-27-9.

ČÁP, Jan, ČECHOVÁ, Eva, ROZSYPALOVÁ, Marie. *Psychologie 1: Obecná psychologie pro 1. Ročník středních pedagogických škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 196 s. ISBN 80-04-26627-4.

ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X .

ČÁP, Jan, in SVOBODOVÁ, Jarmila a Bohumíra ŠMAHELOVÁ. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007, 140 s. ISBN 978-80-86633-81-7.

DVOŘÁKOVÁ, Miloslava. *Pedagogicko psychologická diagnostika I*. Vyd. 2. upr. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2000, 192 s. ISBN 80-7040-402-7.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. Praha: Portál, 1997. 384 s. ISBN 80-7178-063-4.

GRECMANOVÁ, Helena, Eva URBANOVSKÁ a Drahomíra HOLOUŠOVÁ. *Obecná pedagogika*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 1998, 231 s. ISBN 80-85783-20-7.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANOUSEK, Jaromír a kol. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988, 150 s.

KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 244 s. ISBN 80-247-1110-9.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-7178-513-x.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-7178-123-1.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Jana Amose Komenského Didaktika velká*; z latiny přeložil Augustin Krejčí; překlad revidoval a úvod i poznámky napsal Josef Hendrich. Brno: Komenium, 1948, 252 stran

KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005, 282 s. ISBN 80-901873-6-6.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2011, 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2

MÁCHOVÁ, Jiřina. *Duševní hygiena rodinného života*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1974, 199 s. ISBN 80-7127-026-1.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. ISBN 80-85850-93-1.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MÜHLPACHR, P., VAVŘÍK, M., *Sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010,

Nový občanský zákoník 2014: rejstřík : redakční uzávěrka 26.3.2012. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimo-školní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-295-5.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, 481 s. ISBN 80-7178-631-4.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

RABUŠICOVÁ, Milada. *Škola a (versus) rodina*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 2004, 176 s. ISBN 80-210-3598-6.

RADVAN, Eduard a Michal VAVŘÍK. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012, 62 s. ISBN 978-80-87182-25-3.

ŘEHOŘ, Antonín, Miloslav JÚZL a Slavomír LACA. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2013, 48 s. ISBN 978-80-87182-41-3.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

SLAMĚNÍK, Ivan a Jozef VÝROST. *Aplikovaná sociální psychologie: [člověk a sociální instituce]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

STEJSKAL, František, Milan KNÝ a Jan VOTRUBA. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 1999, 100 s. ISBN 80-7251-008-8.

Šikana. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/šikana>

ŠPAČEK, L. Tmelem společnosti nejsou informace, ale pravidla chování. *Rodina a škola*, 8/2006, s. 4 – 7. Praha: Portal. ISSN 0035 – 7766

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 88 s. ISBN 80-7184-487-x.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Dotisk. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 353 s. ISBN 80-7184-317-2.

VAN PELT, Nancy L. *Jak přežít dospívání svého dítěte*. Vyd. 1. Praha: Advent-Orion, 2013, 157 s. ISBN 978-80-7172-838-2.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Cesta za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi*. Vyd. 1. Praha: Česká společnost na ochranu dětí, 2002, 11 s. ISBN 80-238-9448-x.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1.....	s. 35
Graf č. 2.....	s. 36
Graf č. 3	s. 36
Graf č. 4.....	s. 37
Graf č. 5	s. 37
Graf č. 6.....	s. 38
Graf č. 7.....	s. 39
Graf č. 8	s. 39
Graf č. 9.....	s. 40
Graf č. 10.....	s. 40
Graf č. 11.....	s. 41
Graf č. 12.....	s. 41
Graf č. 13.....	s. 42
Graf č. 14	s. 42
Graf č. 15.....	s. 43
Graf č. 16.....	s. 44
Graf č. 17	s. 44
Graf č. 18.....	s. 45
Graf č. 19.....	s. 45
Graf č. 20	s. 46
Graf č. 21.....	s. 46
Graf č. 22.....	s. 47
Graf č. 23	s. 48
Graf č. 24	s. 48

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro výzkum

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Dotazník k bakalářské práci

Milá studentko, milý studente,

Jsem v závěrečném ročníku fakulty humanitních studií UTB ve Zlíně. Tento dotazník jsem vytvořila proto, abych zjistila jaké je Vaše rodinné zázemí, zda s rodiči komunikujete a zda - li s nimi trávíte část svého volného času. Dále bych Vás ráda požádala o vyjádření svého názoru na problematiku šikany ve školách a Vaše případné osobní setkání s ní. Dotazník je anonymní, proto se nikam nepodepisujte. Chtěla bych Vás požádat o co největší upřímnost a zamýšlení nad vyplňováním tohoto dotazníku, jedná se o vědecký výzkum, kde je oceněna hlavně pravdivost odpovědí.

Dále se věnujte samotnému dotazníku. Postup při vyplňování dotazníku je jednoduchý. Zakroužkujte vždy jednu odpověď. Tam, kde je to napsáno, můžete zakroužkovat i více odpovědí, nebo odpověď vypsát na vymezené místo. U odpovědí, kde místo na vypsání vymezeno není, to prosím nedělejte.

Děkuji za vyplnění

Pavla Spisarová

I. Část: RODINA

1. Jsem:

- Dívka
- Chlapec

2. Věk:

- 15 let
- 16 let
- 17 let
- Více – uveďte svůj věk:.....

3. Rodinná situace:

- Bydlím – s rodiči
- Bydlím s jedním z rodičů (matka, otec),
- Bydlím s prarodiči
- Jiná varianta, uveďte jaká:

.....

4. Počet sourozenců:

- 0
- 1
- 2
- Více – uveďte počet:

5. Bytová situace:

- Bydlíme v samostatném rodinném domě
- Bydlíme v části rodinného domu
- Bydlíme v bytě panelákového typu
- Jiné – uveďte:

.....

6. Povolání rodičů:

Matka:.....

Otec:.....

7. Kolik automobilů vlastní Vaše rodina:

0 automobilů

1 automobil

2 automobily

Více automobilů – uveďte počet:.....

8. Jak často jezdíte s rodiči na dovolenou:

Nikdy

1 x ročně

2 x ročně

Vícekrát

9. Jaké destinace jsou cílem vašich cest:

Tuzemské

Evropské

Mimoevropské

Exotické

10. Dostáváš od rodičů pravidelně kapesné pro svou vlastní potřebu?

Ano

Ne

Pokud ano, v jaké je měsíční výši:

0 - 500 Kč

500 - 1000 Kč

1000 - více Kč

11. Trávíš společně s rodinou svůj volný čas?

Ano

Ne

Pokud ano, kolikrát týdně:

1x týdně

2x týdně

Většinou jen o víkendu

Častěji

12. Zajímají se rodiče o tvůj školní prospěch?

Ano

Ne

Mállokdy

Jen před vysvědčením

13. Hovoříte se svými rodiči o svých osobních pocitech, plánech a problémech?

Ano, iniciativa vychází ze mě

Ano, iniciativa vychází z rodičů

Ne, nechci s nimi o tom hovořit

Ne, nezajímají se o mě

14. Máš rád značkové věci?

- Ano a pravidelně si je kupuji Ano, ale nemám na to peníze
 Ne, není to pro mě důležité

II. Část: ŠKOLA

1. Jsi rád ve své třídě?

- Ano
 Ne

Uveďte 3 důvody proč:

2. V rámci školního kolektivu se vnímáš jako?

- Vůdce Šprýmař
 Řadový student Premiant
 Outsider

3. Je ve Vaší třídě osoba, která vnímána jako vůdce?

- Ano Ne

Pokud ano, popiš jeho vystupování v kolektivu:

.....

4. Které z následujících projevů považuješ za šikanování:

- Nadávání Opomíjení
 Vyloučení spolužáka ze skupiny Výsměch
 Dotyky Strkání
 Tělesné ublížení Osobní urážky
 Braní a ničení věcí

5. Vyskytuje se šikanování na vaší škole:

- Ano Ne
 Možná Nevím
 Nechci odpovědět

6. Vyskytuje se šikánování ve vaší třídě:

☐ Ano	☐ Ne
☐ Možná	☐ Nevím
☐ Nechci odpovédět	

7. Byl jsi u toho, když někoho šikanovali:

☐ Ano - často	☐ Jen jednou
☐ Výjimečně	☐ Ne - nikdy

8. Šikanoval jsi ty někdy někoho:

☐ Ano - často	☐ Jen jednou
☐ Výjimečně	☐ Ne - nikdy

9. Byl jsi ty sám někdy na této škole šikanován:

☐ Ano - často	☐ Jen jednou
☐ Výjimečně	☐ Ne - nikdy

10. Proč myslíš, že agresor šikanoje? Můžeš označit více odpovědí:

☐ Nedostatečná péče rodičů	☐ Vliv sourozence
☐ Potřeba ukázat svou sílu	☐ Snaha předvést se
☐ Nuda	☐ Pomsta za něco
☐ Chce si to vyzkoušet	☐ Jiný důvod: uveď

11. Podle čeho si agresor vybírá svou "oběť"? (dle Vašeho názoru)

.....
.....

Děkuji Vám za trpělivost při vyplnění dotazníku a přeji mnoho studijních i osobních úspěchů.